

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕКОМЕРЦІЙНИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

студента 2 курсу 5 м групи ФМТП

спеціальності 081 «Право»

спеціалізації

«Комерційне право»

Дзецько Тамара Петрівна

Науковий керівник

д.ю.н., проф.

Бакалінська Ольга Олегівна

Гарант освітньої програми,

д.ю.н, проф.

Бакалінська Ольга Олегівна

Київ-2018

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ	
1.1. Поняття і ознаки некомерційних юридичних осіб.....	7
1.2. Некомерційна юридична особа - суб'єкт господарських правовідносин.	19
1.3. Класифікація некомерційних юридичних осіб.....	24
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ	
2.1. Створення та легалізація діяльності некомерційних юридичних осіб.....	36
2.2. Моделі регулювання діяльності некомерційних юридичних осіб.....	45
РОЗДІЛ 3. ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	
3.1. Припинення діяльності некомерційних юридичних осіб.....	57
3.2. Судова практика зі спорів, стороною якої є некомерційні юридичні особи.....	66
3.3. Шляхи вдосконалення національного законодавства в сфері некомерційного господарювання.....	77
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день некомерційні юридичні особи представляють собою відносно стійкий інститут. Вивчення некомерційних юридичних осіб привертає увагу політологів, соціологів, економістів, філософів та інших вчених в зв'язку з активною інституціоналізацією цього виду юридичних осіб в сучасному суспільстві.

Некомерційний сектор в Україні сформувався в ході багатовікової еволюції національної економіки. Різні соціально-економічні переломи сформували некомерційний сектор, який в корені відрізняється від інших країн.

Некомерційний сектор, покликаний вирішувати соціальні, культурні, благодійні завдання, грає важливу роль в ринковій економіці. Різке підвищення значення некомерційної сфери для розвитку національної економіки вимагає переоцінки традиційно сформованого підходу до її місця і ролі в системі господарювання.

Оформлення нормативно-правової бази, яка регламентує функціонування некомерційних юридичних осіб, розвиток організаційно-технологічних основ їх діяльності багато в чому сприяють становленню і розвитку цивільного та господарського права України.

Різним етапам розвитку суспільства відповідають свої типи некомерційних юридичних осіб. Некомерційні юридичні особи на кожному історичному етапі характеризуються наявністю певних завдань, функцій, напрямків і форм роботи. Становлення і розвиток сучасних некомерційних юридичних осіб засноване як на історичних традиціях суспільної діяльності громадян, так і на досвіді західних громадських організацій.

У даний час чисельність некомерційних юридичних осіб достатньо велика, спектр їх діяльності спрямований на збереження природно-екологічного благополуччя, захист прав громадян, розвиток туризму, фізкультури і спорту, надання соціальної підтримки та допомоги окремим категоріям населення та багато іншого.

Чинне законодавство України системно та послідовно визначає правовий статус лише підприємницьких товариств, залишаючи обмеженим і неуніфікованим, а також недостатньо чітким і визначеним правове регулювання статусу некомерційних юридичних осіб. Це призводить, зокрема, до такого негативного правового явища як відкритість переліку цих юридичних осіб. Крім того, значна кількість нормативно-правових актів, які регулюють статус непідприємницьких товариств, прийнята без врахування доктринальних підходів цивілістики до правового статусу юридичних осіб приватного права загалом та непідприємницьких товариств зокрема.

Випускна кваліфікаційна робота являє собою різнобічне дослідження, завдяки якому проведено аналіз правових норм, що регулюють створення та діяльність некомерційних юридичних осіб.

Окремі питання некомерційної господарської діяльності розглядали у своїх роботах Л. В. Маяковська, С. О. Теньков, В. С. Щербина, О. П. Подцерковний, О. Ю. Літвіна, О. В. Обод, Л. І. Якобсон та інші.

Об'єктом дослідження цієї роботи є суспільні відносини, що складаються в сфері правового регулювання діяльності некомерційних юридичних осіб.

Предмет дослідження – є правовий статус некомерційних юридичних осіб.

Мета дослідження є комплексний аналіз нормативних правових актів, що регулюють діяльність некомерційних організацій.

Для досягнення зазначених цілей ставляться такі **завдання**:

- визначити поняття і ознаки некомерційних юридичних осіб;
- дослідити некомерційну юридичну особу як суб'єкта господарських правовідносин;
- вивчити класифікацію некомерційних юридичних осіб;
- дослідити створення та легалізацію діяльності некомерційних юридичних осіб;

- вивчити моделі регулювання діяльності некомерційних юридичних осіб;
- дослідити припинення діяльності некомерційних юридичних осіб;
- вивчити судову практику зі спорів, стороною якої є некомерційні юридичні особи;
- дослідити шляхи вдосконалення національного законодавства в сфері некомерційного господарювання.

Емпіричну базу дослідження становлять: документи та інші матеріали, що відображають практику діяльності некомерційних юридичних осіб, їх взаємодії з органами судової влади.

Методи дослідження. При написанні випускної кваліфікаційної роботи, використовувались відповідні загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, серед яких присутні наступні: історико-правовий метод використовувався при вивченні розвитку та становлення генезису правового статусу некомерційних юридичних осіб в Україні та за кордоном; діалектичний метод використовувався при формулюванні вихідних понять, що стосуються предмета дослідження; метод синтезу та аналізу використовувалися для комплексного дослідження поглядів щодо поняття та особливостей правового статусу некомерційних юридичних осіб; порівняльно-правовий застосовувався для вивчення правотворчого досвіду та нормативних актів інших країн, а також для порівняння законодавчого регулювання діяльності некомерційних юридичних осіб; формально-юридичний використовувався при аналізі змісту актів чинного законодавства та практики його застосування.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше у вітчизняній науці господарського права здійснено спробу комплексного дослідження правового статусу некомерційних юридичних осіб в якості комплексного інституту господарського права; законодавства про некомерційні юридичні особи та судової практики, пов'язаної з їх діяльністю.

Публікації. За підсумками випускної кваліфікаційної роботи опублікована одна наукова стаття на тему: «Особливості нормативно-правового регулювання діяльності некомерційних організацій» у збірнику наукових статей студентів «Правове забезпечення підприємницької діяльності». К.: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2018. – С.148-153.

Структура цієї роботи наступна: вступ, три розділи, що включають дев'ять підрозділів, висновки та пропозиції, список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

1.1. Поняття і ознаки некомерційних юридичних осіб

Політичні та економічні зміни, що здійснюються в нашій країні в останні десятиліття, стали умовою виникнення нових юридичних форм, до числа яких належить і категорія некомерційних юридичних осіб. Некомерційні юридичні особи (надалі – НКЮО) визначаються як організації, що не мають в якості основної мети діяльності з одержання прибутку. Безумовно, комерційний сектор становить основу економіки будь-якої держави. Разом з тим, відомо, що комерційні організації, як правило, не працюють в тих сферах, де не вдається отримати значні фінансові результати. Це відноситься в першу чергу до соціальної сфери, сфери освіти і науки, культури, мистецтва, спорту, до духовної, політичної сфери і т. д. Діяльність в зазначених сферах в основному здійснюють НКЮО.

Різноманітність видів діяльності НКЮО вельми значна. Некомерційний сектор ефективно надає різні соціальні послуги населенню, займається екологічними проблемами і захистом цивільних прав, соціальною реабілітацією, організацією допомоги інвалідам, дітям, які залишилися без піклування батьків, біженцям і вимушеним переселенцям і т.п. Багато НКЮО займаються захистом прав людини, здійснюють громадський контроль за роботою державних служб, що сприяє розвитку організаційних основ громадянського суспільства.

НКЮО представлені такими невід'ємними елементами ринкової економіки, як торгово-промислові палати, товарні та фондові біржі, елементами соціальної сфери, вони об'єднують господарюючих суб'єктів і громадян на основі спільних некомерційних інтересів, наприклад, в асоціації, в товариства власників житла, садівничі об'єднання громадян, в споживчі

кооперативи Такі організації, як профспілки, партії, громадські рухи, організації самоврядування і самодіяльності громадян утворюють соціальну і політичну інфраструктуру суспільства [48, с.154].

Спектр соціально-економічних, політичних, інших потреб та інтересів, який представляють нині існуючі НКЮО, величезний. Причому з постійною появою нових видів НКЮО, він постійно розширюється і збагачується. Це породжує велику кількість проблем в сфері законодавчого і правозастосовчого регулювання діяльності НКЮО. Багато правових актів про НКЮО далекі від досконалості, більш того, вони нерідко суперечать один одному і допускають неоднозначне тлумачення своїх положень. Крім того, є ряд сфер діяльності НКЮО які законодавчо регульовані недостатньо. Звідси порушення в правозастосовчій практиці, що в свою чергу, створює благодатний ґрунт для зловживань і дій в обхід закону, в тому числі для корупції. Отже, одна з актуальних практичних цілей дослідження НКЮО - вдосконалення законодавства про НКЮО.

Вивчення та аналіз досягнень о права, законодавчої, правозастосовчої, в тому числі судової практики дозволяє, на нашу думку, знайти способи дієвого здійснення прав і свобод громадян та їх об'єднань як колективних суб'єктів правовідносин. Слід також відзначити і те, що наукові дослідження з проблематики НКЮО мають важливе профілактичне значення, даючи необхідний матеріал для правотворчих органів, орієнтуючи і дисциплінуючи їх при виданні правових актів, що стосуються НКЮО, а також даючи організаційно-правові засоби для громадян в справі спільного здійснення ними своїх прав.

Перед вивчення НКЮО з позицій сучасного господарського права, здійснимо екскурс в історію.

У законодавстві Стародавнього Риму існували колективні утворення, які були закладені юристами тієї епохи. Правові основи статусу НКЮО були перенесені і перетворені в сучасне законодавство. У країнах з розвинутою економікою завжди приділялася особлива увага регулюванню діяльності

некомерційних організацій. Україна не була винятком, оскільки ще за радянських часів правове становище організацій, які не вели підприємницьку діяльність регулювалося законодавством в повному обсязі шляхом закріплення певних рамок і правил [86, с.221].

Першим вітчизняним документом, що містить згадування про формування, що з'явилися прообразами сучасних НКЮО, слід визнати Статут благочиння, чи Поліцейський статут від 8 квітня 1782 року. Саме цим документом і була закладена нормативна основа для організацій, створених в різних суспільно корисних цілях. Спеціальні акти, що регулюють питання створення та діяльності подібних утворень та визначають їх правовий статус, з'явилися лише в початку ХХ століття. Необхідність їх прийняття була зумовлена проголошенням свободи совісті, слова, зборів і спілок, а також виданням 23 квітня 1906 р Зводу Основних Державних законів.

Пунктом 80 Зводу громадянам було надано право «утворювати товариства та спілки в цілях, що не суперечать законам». При цьому передбачалося, що умови утворення товариств і спілок, порядок їх діяльності та набуття прав юридичної особи, а також порядок їх припинення визначаються законом. Таким спеціально прийнятим для регламентації зазначених питань актом стали Тимчасові правила про товариства і спілки від 4 березня 1906 р. Даний документ визнавав організацією «об'єднання декількох осіб, які, не маючи завданням отримання для себе прибутку від ведення будь-якого підприємства, обрали предметом своєї сукупної діяльності певну мету, а союзом - об'єднання двох або декількох таких товариств, хоча б за посередництвом їх уповноважених».

При цьому виділялися три категорії організацій, що мають відмінності в правовому статусі.

Першу групу становили товариства, «утворені без дозволу урядової влади», які не визнавалися самостійними суб'єктами майнових відносин.

До другої відносилися товариства, зареєстровані в установленому порядку, а також союзи, які підлягали реєстрації в усіх випадках. По суті вони володіли правами юридичної особи.

У третю групу включалися професійні товариства, створювані з метою з'ясування та узгодження економічних інтересів, поліпшення умов праці своїх членів і т.п. [94, с.198]

Надалі Тимчасовим урядом 12 квітня 1917 було прийнято Постанову «Про збори та спілки», яка наділила всіх громадян правом без особливого на те дозволу утворювати товариства та спілки з метою, що не суперечить кримінальними законами. Їх створення здійснювалося з дотриманням вимог Постанови Тимчасового уряду від 21 червня 1917 року «Про реєстрацію товариств і спілок».

Політичні та економічні перетворення, обумовлені Жовтневою революцією, змінили підходи до регламентації статусу організацій некомерційного характеру. У перші роки радянської влади були прийняті Постанова ВЦВК і РНК від 3 серпня 1922 року «Про порядок утворення та реєстрації товариств і спілок, які не переслідують мети отримання прибутку, і нагляд за ними», згодом замінило його Положення про товариства і спілки, не переслідують мети одержання прибутку, затверджене Постановою ВЦВК і РНК від 6 лютого 1928 р і інші акти. У положенні від 6 лютого 1928 р. говорилося про те що товариствами, які не переслідують мети одержання прибутку, в цей період визнавалися добровільні об'єднання громадян, які предметом своєї сукупної діяльності обирають певну постійну мету, не пов'язану з отриманням матеріальних вигод для учасників об'єднання або задоволенням їх економічних потреб. При цьому статuti товариств могли передбачати можливість отримання деяких доходів в якості підсобних коштів до досягнення їх основних цілей. Прийняте в подальшому Положення про добровільні товариства та спілки, затверджене постановою ВЦВК і РНК 30 серпня 1930 р. і Положення про добровільні товариства та спілки, затверджене Постановою ВЦВК і РНК від 10 липня 1932 року замість

колишнього найменування «товариства, що не переслідують мети одержання прибутку» використовували для відповідних організацій іншу назву – «добровільні товариства».

Тим самим законодавець відмовився від застосування критерію цілей створення в якості кваліфікуючої ознаки таких організацій, що було продиктовано соціально-економічними змінами і скасуванням приватних комерційних структур. Разом з тим можливість отримання ними прибутку деякий час зберігалася. Згідно з Постановою ЦВК і РНК СРСР від 27 вересня 1933 «Про виробничу й комерційну діяльності та лотерейну роботу добровільних товариств» отриманий прибуток повинен був використовуватися товариствами для досягнення їх основної мети і не міг розподілятися між членами.

В подальшому значення надавалося формі власності добровільних організацій, яка і слугувала підставою їх виділення. В період дії Конституції СРСР 1936 р. їх власність відносилася до колгоспно-кооперативної форми. Пізніше власність профспілок і інших громадських (добровільних) організацій була визнана самостійною формою.

Власну історію виникнення і розвитку мали інші утворення некомерційного характеру. Причому законодавчі підходи до визначення їх правового положення також неодноразово змінювалися під впливом політичних, соціальних, економічних факторів. Перш за все це стосується споживчих кооперативів, створюваних з метою задоволення матеріальних інтересів своїх членів, і релігійних організацій, що забезпечують реалізацію особливих духовних потреб громадян.

Відповідно, ні в дореволюційному, ні в радянському праві не було якогось єдиного поняття, що означає сукупність організацій, що мають некомерційні цілі, пов'язані із задоволенням суспільних, духовних чи соціальних потреб. Оскільки кожен їх різновид мав свої витоки, принципи формування і діяльності, правова регламентація здійснювалася паралельно, самостійно для кожного виду організацій.

Навпаки, законодавець виходив з присутності в їхній природі, цілі та порядку функціонування істотних відмінностей. Ситуація змінилася в зв'язку з переходом до ринкового механізму управління економікою, для якого формування та функціонування різних організацій, що переслідують загальнокорисну мету, є об'єктивною закономірністю. При цьому потрібна була уніфікація нормативних положень для встановлення єдиних умов участі всіх подібних організацій в майновому обороті [50, с.154].

У сучасному законодавстві мають місце деякі узагальнюючі поняття, зміст яких «конкурує» не тільки між собою, а і з поняттям «некомерційна господарська діяльність». Йдеться, наприклад, про поняття «неприбуткова діяльність», «непідприємницька діяльність» та просто – «некомерційна діяльність». Саме ця обставина спричиняє чималі складнощі, особливо у тих випадках, коли виникає необхідність уточнення правового статусу суб'єкта того чи іншого виду діяльності.

Наприклад, коли благодійний фонд переслідує головну мету своєї діяльності – благодійництво, то, за визначенням ст. 131 ГК України, він є суб'єктом неприбуткової діяльності. Якщо ж цей фонд для досягнення свого статутного завдання здійснює ту чи іншу господарську діяльність, то він перетворюється на суб'єкта господарської діяльності.

Поняття суб'єктів некомерційної господарської діяльності варто розглядати з погляду суб'єктного складу некомерційної господарської діяльності, якій присвячена глава 5 розділу 1 ГК України (ст. ст. 52-54), поняття непідприємницьких товариств та установ, закріплених у ст. ст. 83, 85, 86 ЦК України, і поняття неприбуткових організацій, закріплених у податковому законодавстві.

Положення ст. 52 ГК України визначають склад некомерційної господарської діяльності. Некомерційне господарювання – це самостійна систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку.

Некомерційна господарська діяльність здійснюється суб'єктами господарювання державного або комунального секторів економіки в галузях (видах діяльності), у яких забороняється підприємництво, на основі рішення відповідного органу державної влади або органу місцевого самоврядування.

Некомерційна господарська діяльність може здійснюватися також іншими суб'єктами господарювання, яким здійснення господарської діяльності у формі підприємництва забороняється законом.

У відповідності до ст. 85 ЦК України непідприємницькими є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками.

Згідно з положеннями Податкового кодексу (далі – ПК) України неприбуткові підприємства, установи та організації – підприємства, установи та організації, основною метою діяльності яких є не одержання прибутку, а провадження благодійної діяльності та меценатства й іншої діяльності, передбаченої законодавством.

За характером здійснюваної діяльності зазначені суб'єкти істотно відрізняються один від одного. Переважна більшість таких організацій виступає пасивним учасником у господарських відносинах, як правило, тільки одержуючи товари й послуги від суб'єктів підприємництва. В основному їх діяльність опосередкована соціальними цілями, як, наприклад, задоволення потреб власних членів у сфері культури, спорту, дозвілля й т.ін., залучення уваги громадськості до різних проблемних питань функціонування суспільства й держави, що характерно для громадських організацій; надання благодійними фондами допомоги нужденним категоріям населення за рахунок внесків, безповоротної фінансової допомоги, пожертвувань; захист професійними спілками трудових і соціально-економічних прав й інтересів своїх членів. Однак діяльність інших некомерційних суб'єктів спрямована, насамперед, на досягнення конкретного економічного ефекту у вигляді, наприклад, утримання та обслуговування нерухомого майна, що є основним видом діяльності об'єднань співвласників багатоквартирних будинків,

будівництва житла – для житлово-будівельних кооперативів, кредитування й надання фінансових послуг – для кредитних спілок і т.д. Заборона здійснювати некомерційну господарську діяльність органам державної влади та органам місцевого самоврядування, очевидно, продиктована тим, що вони не є суб'єктами господарювання, хоча в певних випадках вони наділені господарською компетенцією (ст. 8 ГК України). Щодо посадових осіб, то така заборона, за аналогією із заборонаю для них підприємництва, зумовлена необхідністю зосередження їх саме на посадовій діяльності, а також усунення можливостей для корупції та зловживань [96, с.116].

Поняття НКЮО, що має збірний характер і об'єднало декілька самостійних організаційно-правових форм юридичних осіб, досі не введене в українське законодавство: воно є лише теоретичною науковою конструкцією.

Традиційно склалося, що Конституція виступає основним законом, на положеннях якого базується вся національна нормативно - правова база. В системі законодавства головному закону відводиться особливе місце. Правовий статус НКЮО в цілому не закріплений на рівні Конституції, проте конституційно-правові основи діяльності різних НКЮО впливають не тільки зі ст. 36 Конституції України про право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, а й з інших конституційних положень [1]. У їх числі право на користування рідною мовою свобода совісті, свобода думки і слова, право на управлінні справами держави, захист сім'ї, материнства і дитинства, право на соціальне забезпечення, право на житло, право на охорону здоров'я та медичну допомогу, право на сприятливе навколишнє середовище, право на освіту, свобода творчості і право на участь у культурному житті, право на отримання кваліфікованої юридичної допомоги. Цей далеко не повний перелік конституційних норм дозволяє наочно представити широкий спектр конституційних і галузевих правових основ діяльності НКЮО.

Основи регламентації статусу НКЮО закладені в ГК та ЦК України, проте ця регламентація носить поверхневий характер.

Так, Глава 5 Розділ 1 ГК України називається «Некомерційна господарська діяльність» та складається із трьох статей. Відповідно до ст.52 ГК України некомерційна господарська діяльність здійснюється суб'єктами господарювання державного або комунального секторів економіки у галузях (видах діяльності), в яких відповідно до статті 12 цього Кодексу забороняється підприємництво, на основі рішення відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування. Некомерційна господарська діяльність може здійснюватися також іншими суб'єктами господарювання, яким здійснення господарської діяльності у формі підприємництва забороняється законом [2].

Таким чином, ГК України не містить згадки про НКЮО, їхній правовий статус, організаційні форми і т.п.

ЦК України також не використовує такий термін, як НКЮО. Хоча інститут юридичної особи введений саме ЦК України та регламентується ним. ЦК України поділяє юридичних осіб в залежності від порядку створення на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права. Формою юридичної особи здебільшого є товариство. Товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі.

Відповідно до ст. 85 ЦК непідприємницькими товариствами є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками. Особливості правового статусу окремих видів непідприємницьких товариств встановлюються законом [3].

Правовий статус некомерційних суб'єктів господарювання тотожній до правового статусу непідприємницьких товариств лише із тією різницею, що непідприємницькі товариства мають розглядатися як набагато вужче поняття, адже некомерційні суб'єктами можуть бути, наприклад державні органи, яких аж ніяк не можна вважати непідприємницькими товариствами. У відповідності зі ст. 85 ЦК України непідприємницькими є товариства, які не

мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками.

Натомість ця відмінність досить умовна, адже будь-який некомерційний суб'єкт господарювання не може мати на меті одержання прибутку для його наступного заволодіння засновником [79, с.57].

Існує велика кількість законів, яке регулюють діяльність НКЮО. Так, дані питання регулюються: законами України «Про професійні спілки, їх правах та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 р. № 1045, «Про кредитні спілки» від 20 грудня 2001 р. № 2908, «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» від 29 листопада 2001 р. №2866-III, Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05 липня 2012 р. №5073, Закон України «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2001 р. № 2365, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р. № 987-XII, Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 07 жовтня 1997 р. № 52, Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. №4572-VI, Закон України «Про кооперацію» від 10 липня 2003 р. № 5, Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 р. № 39, Закон України «Про театри та театральну справу» від 31 травня 2005 р. № 26 і т.п.

Одноманітність у зазначене питання вносить Податковий кодекс України.

Згідно з положеннями Податкового кодексу України (далі — ПКУ) неприбуткові підприємства, установи та організації — підприємства, установи та організації, основною метою діяльності яких є не одержання прибутку, а провадження благодійної діяльності та меценатства і іншої діяльності, передбаченої законодавством [4].

Виходячи з аналізу даних положень, можна зробити висновок, що суб'єктами некомерційного господарювання є ті суб'єкти, які систематично здійснюють самостійну господарську діяльність, спрямовану на досягнення економічних, соціальних й інших результатів без мети одержання прибутку.

Дані суб'єкти створюються для виконання благодійних, культурних, наукових, управлінських функцій, функцій по охороні здоров'я громадян, задоволенню їх духовних й інших нематеріальних потреб, захисту прав і законних інтересів і т.п.

Варто звернути увагу, що розподіл суб'єктів господарювання на комерційні й некомерційні пов'язаний не з фактом одержання прибутку, а з метою його одержання, що визначається в установчих документах при створенні суб'єкта господарювання. Тому не виключена можливість отримання суб'єктами некомерційного господарювання прибутку (доходу), однак при цьому вони не можуть вільно розпоряджатися ним, розподіляти чистий прибуток між засновниками, а останній повинен спрямовуватися, як правило, на забезпечення статутних цілей діяльності організації [78, с.141].

Тобто ми можемо говорити, що теоретичній конструкції «некомерційна юридична особа» відповідає закріплене в ЦК поняття «непідприємницьке товариство».

Можна говорити про кілька причин, які можуть вплинути на відсутність єдиної системи та істотні недоліки в утриманні правового регулювання положення НКЮО. В даний час регламентація правового статусу НКЮО носить досить роздроблений характер, це швидше за все пов'язане з безліччю прийнятих в цьому середовищі нормативних актів різного рівня.

Основними ознаками НКЮО є: переважання зв'язків горизонтального характеру; схильність до пошуку нових соціальних форм, альтернативність; прагнення до самоврядування; формування внутрішньої структури під впливом реальних особистісних зв'язків, прагнення до створення власного мікросередовища; формування конкретних соціально-орієнтованих (тобто спрямованих на отримання соціального ефекту, а не прибутку) проектів.

Суб'єкти некомерційної господарської діяльності можуть одержувати прибуток, що необхідний їм для здійснення основної (некомерційної) діяльності за умов, що він не буде розподілятися між засновниками (учасниками). Слід погодитися із О. Ю. Літвіною, що можливість

одержання некомерційними організаціями прибутку є вимушеною мірою, адже в сучасних умовах існувати лише на членські внески та пожертвування такі організації не в змозі. Однак мета одержання прибутку у некомерційних суб'єктів господарювання у жодному випадку не повинна заступити соціальну спрямованість їх діяльності, інакше ми зіткнемося з розмиванням сутності некомерційної діяльності, тобто перетворенням некомерційної організації на комерційну [71, с.243].

Це, передусім, утворюватиме питання із приводу розповсюдження на суб'єкта некомерційного господарювання положень законодавства, що стосуються неприбуткової діяльності, обумовлюватиме необхідність розповсюдження на таких суб'єктів законодавства про банкрутство тощо. Адже, як правильно зазначається у літературі, некомерційне господарювання має специфічні способи балансування прав і обов'язків, у результаті чого обмежується не стільки можливість отримання коштів, скільки напрямки і форми їх використання.

Необхідно чітко визначити підстави виключення неприбуткових організацій з відповідного реєстру, закріпити у Господарському кодексі України, що основні трудові витрати (понад 50 %) працівників некомерційних суб'єктів господарювання мають бути спрямовані на виконання статутних цілей, пов'язаних із некомерційною (неприбутковою) діяльністю. Це дозволить визначити об'єктивний критерій виключення неприбуткових організацій із відповідного державного реєстру [79, с.57].

На основі проаналізованих підходів і ознак ми представили власну синтезовану модель поняття НКЮО, яка визначається як переважно недержавна, самоорганізована структура, що створюється для реалізації ініціатив некомерційного характеру, що функціонує на різних рівнях (від локального до міжнародного). Основною метою її діяльності є розробка і реалізація альтернативних соціально-політичних програм, що сприяють посиленню громадського контролю над владними структурами.

Таким чином, за даними наукових досліджень, виникнення перших найдавніших форм некомерційних (благодійних) організацій, відноситься до класичного і посткласичного періоду Стародавнього Риму. Благодійні корпорації (*collegia tenuiorum*) і установи (*privae causae*) представляли собою історично перші різновиди благодійних організацій романо-германської системи права. Давньоримські правові основи статусу НКЮО багато в чому були трансформовані в сучасне законодавство.

Вивчення законодавства 19-20 ст. показує, що в праві існувало розподіл юридичних осіб на публічні та приватні, а також на об'єднання осіб і установи. Початок ХХ століття ознаменувався зростанням кількості громадських об'єднань, основою для створення яких стало прийняття ряду правових актів, таких як, спеціальний Імператорський маніфест «Про вдосконалення державного порядку» від 17 жовтня 1905 р, «Іменний Найвищий Указ Урядового Сенату про Тимчасові правила про товариства і спілки» від 4 березня 1906 року.

У радянський період недержавні НКЮО могли створюватися в дозвільному порядку і перебували під контролем державних органів. Діяльність недержавних асоціацій, спілок та товариств в цей період регулювалася рядом Постанов ЦВК і РНК СРСР, зокрема, Постановою ВЦВК від 10 липня 1932 р «Про затвердження Положення про добровільні товариства та спілки».

1.2. Некомерційна юридична особа - суб'єкт господарських правовідносин

Кожна некомерційна юридична особа - це, перш за все, суб'єкт права, яка реалізує свою правосуб'єктність у різних сферах суспільного життя. Правосуб'єктність включає в себе правоздатність - здатність суб'єкта бути носієм прав та обов'язків, і дієздатність - здатність своїми діями здійснювати належні йому права і обов'язки.

Безумовно, основну роль в регулюванні того чи іншого суб'єкта права грають закони, які безпосередньо встановлюють його правовий статус. Разом з тим, правове регулювання діяльності НКЮО зачіпає широкий спектр взаємовідносин цих організацій між собою, з громадянами, з державою, а також регулює суспільні відносини НКЮО з урахуванням їх специфіки і різноманітності.

Організація, створена в суспільно корисних цілях, набуваючи статусу юридичної особи, стає носієм цивільної, адміністративної, фінансової, трудової, господарської та ряду інших видів правосуб'єктності. Залежно від цілей і завдань, виконуваних юридичною особою, визначальне значення в її правовому статусі набуває та чи інша правосуб'єктність.

НКЮО не мають права використовувати самостійну правосуб'єктність в протиріччі з цими цілями, не повинні мати широких можливостей для заняття комерційною діяльністю.

Як і громадяни, як і комерційні юридичні особи, некомерційні організації мають цивільну правоздатність і дієздатність.

Юридична особа має спеціальну правоздатність і може вчиняти дії лише відповідно до цілей, заради яких вона створена.

Юридична особа має дієздатність, воля колективного суб'єкта виражається через спеціальні органи. Правовий статус і правоздатність розглядаються як взаємопов'язані юридичні категорії і мають певний зміст, який безпосередньо виводиться через суб'єктивні права і обов'язки. Правоздатність є складовою частиною правосуб'єктності, яка в свою чергу є елементом правового статусу [72, с.16].

На думку Кочина В. В. : «НКЮО мають право займатися підприємницькою і зовнішньоекономічною діяльністю, при цьому в установчих документах обов'язково вказується, що «доходи, отримані в результаті таких видів діяльності, спрямовуються на розвиток статутних цілей». Це зайвий раз свідчить про обмеження правоздатності та специфіці цивільно-правового статусу некомерційних організацій» [63, с.140].

Особливістю НКЮО є принцип спеціальної правоздатності, тобто вони можуть мати цивільні права, відповідні цілям діяльності, передбаченим в їх установчих документах, і нести пов'язані з цією діяльністю обов'язки. НКЮО можуть створюватися для досягнення соціальних, благодійних, культурних, освітніх, наукових і управлінських цілей, з метою охорони здоров'я громадян, розвитку фізичної культури і спорту, задоволення духовних та інших нематеріальних потреб громадян, захисту прав, законних інтересів громадян і організацій, вирішення спорів та конфліктів, надання юридичної допомоги, а також в інших цілях, спрямованих на досягнення суспільних благ.

Однією з ознак будь-якої юридичної особи, в тому числі і некомерційної, є самостійна майнова відповідальність. Здатність нести самостійну майнову відповідальність, виражається в тому, що НКЮО за своїми зобов'язаннями відповідає належним їй майном. Принцип самостійної цивільно відповідальності юридичної особи закріплено в ЦК України.

Будь-яка НКЮО, визнана суб'єктом майнових відносин, володіє сукупністю матеріальних і процесуальних правомочностей.

Матеріальні суб'єктивні права НКЮО можна систематизувати за різними підставами.

Д. С. Лещенко в своїй роботі виділяє такі матеріальні суб'єктивні права НКЮО: права некомерційної організації, виступаючи елементом правового статусу, вимагають чіткого закріплення. Залежно від підстави закріплення можна виділити три групи правомочностей.

1.1. Права, закріплені в законі. Наприклад, НКЮО має право в установленому порядку відкривати рахунки в банках, мати печатку з повним найменуванням цієї некомерційної організації українською мовою.

Некомерційна організація може створювати філіали і відкривати представництва на території України.

1.2. Права, закріплені в установчих документах. Статут юридичної особи затверджується його засновниками (учасниками), які в відповідних випадках укладають також установчий договір. В установчих документах визначається

найменування некомерційної організації, місце її знаходження, мета створення, види діяльності, порядок управління діяльністю організації, а також містяться інші необхідні відомості.

1.3. Права, закріплені в цивільно-правових договорах, де НКЮО виступає стороною в договорі [70, с.140].

2. В залежності від матеріальності субстрату права некомерційних юридичних осіб бувають: майнові і немайнові.

2.1. Майнові права (права з економічним змістом).

Вчинення правочинів, які мають матеріальний субстрат або певну грошову оцінку займають значну вагу серед всієї сукупності суб'єктивних прав. Досягнення цілей, заради яких створюються НКЮО, можливо при наявності майнової бази або гарантованої матеріальної підтримки.

2.1.1. Основне майнове право некомерційної організації право мати у власності або оперативному управлінні відокремлене майно.

2.2. Право займатися підприємницькою діяльністю. Володіючи спеціальною правоздатністю, НКЮО допущені в господарський оборот і займаються підприємницькою діяльністю. Це питання, викликає найбільший інтерес, оскільки протиріччя криється в суті некомерційних юридичних осіб, яким законодавець дозволив займатися комерцією. Так, грошові кошти політичної партії, різновиду громадської організації, формуються, в тому числі, і за рахунок доходів від підприємницької діяльності. З метою реалізації статутних завдань політична партія може виготовляти і продавати сувенірну продукцію з символікою і (або) найменуванням політичної партії, видавничу і поліграфічну продукцію, продавати, здавати в оренду рухоме і нерухоме майно, наявне у власності. Релігійні організації мають право здійснювати підприємницьку діяльність і створювати власні підприємства в установленому законом порядку.

Однією з основних відмінностей НКЮО від комерційних є неможливість перерозподіляти між членами або учасниками доходи від підприємницької діяльності. Таким чином, маємо досить велике коло можливих варіантів

отримання доходів некомерційними організаціями. активні НКЮО отримують значні доходи, порівнянні з підприємницькими структурами.

2.3. Право НКЮО на індивідуалізацію.

Вимога закону про те, щоб кожна юридична особа мала своє найменування, що індивідуалізує її серед інших організацій, а також чітке позначення організаційно - правової форми, засноване на своєчасній і повній інформації для інших учасників цивільного обороту про правовий статус, тобто можливих правах, наявних обов'язки, обсягу і характеру відповідальності НКЮО.

2.4. Право НКЮО на об'єднання.

Право на об'єднання юридичних осіб і право на об'єднання громадян не мають загальної підстави. Обсяг основних прав і законних інтересів юридичних осіб не може збігатися з викладеним в Конституції переліком основних прав і свобод громадян, оскільки існує певне коло прав і свобод, носіями яких можуть бути тільки громадяни (право на життя, право на свободу пересування і вибір місця проживання та інше) [32, с.171].

Чинне цивільне законодавство передбачає можливість об'єднання юридичних осіб.

Право на об'єднання реалізується за допомогою створення відповідних некомерційних юридичних осіб, тобто асоціацій і спілок. Різновидом об'єднань некомерційних юридичних осіб слід визнавати: асоціації (союзи) кредитних споживчих кооперативів громадян; об'єднання (асоціації) організацій профспілок; районні, обласні союзи споживчих товариств; об'єднання (асоціація, союзи) благодійних організацій освітні об'єднання (асоціації та спілки) освітніх установ) і т.д.

Право на об'єднання НКЮО реалізується в ряді нормативних актів. Можна говорити про те, що досліджувана правомочність являє собою суб'єктивне право немайнового характеру, оскільки опосередковані цим правом відносини пов'язані зі створенням юридичної особи, діяльність якої позбавлена можливості отримання прибутку.

3. За характером спрямованості можна виділити:

3.1. Права загального характеру. Права, наявні у всіх без винятку некомерційних юридичних осіб, наприклад, право мати у власності, оперативному управлінні відокремлене майно.

3.2. Права виняткового (приватного) характеру, супутні реалізації майнових інтересів, до таких, відноситься право громадських об'єднань на отримання державної підтримки.

Суб'єктивні права перебувають у взаємозв'язку з державними гарантіями, складовими факультативний елемент цивільно-правового статусу НКЮО. Стосовно до НКЮО мова може йти тільки про гарантії матеріального характеру.

Без будь-яких обмежень НКЮО можуть претендувати на повне або часткове звільнення від плати за користування державним і муніципальним майном або участь в конкурсах при розміщенні серед НКЮО на конкурсній основі державних і муніципальних соціальних замовлень.

У цю сукупність гарантій слід внести гарантію судового захисту. В цивільному праві така гарантія носить загальний характер і використовується будь-яким суб'єктом, чиї права або інтереси порушені.

1.3. Класифікація некомерційних юридичних осіб

Перед класифікацією НКЮО, визначимо їх основні відмінності від комерційних юридичних осіб.

Комерційними визнаються організації, котрі переслідують одержання прибутку як основну мету своєї діяльності (господарські товариства, селянські (фермерські) господарства, виробничі кооперативи).

Некомерційними є організації, які не переслідують одержання прибутку як основну мету своєї діяльності і не розподіляють отриманий прибуток між учасниками (споживчі кооперативи, громадські організації, асоціації (союзи), товариства власників нерухомості, релігійні організації, адвокатські палати).

НКЮО за раніше діючим законодавством наділялися також правом здійснювати підприємницьку діяльність лише остільки, оскільки це служить досягненню цілей, заради яких вони створені. В даний час такого права у НКЮО немає, а замість цього їм надано право здійснювати діяльність, якщо це передбачено їх статутами, лише остільки, оскільки це служить досягненню цілей, заради яких вони створені, і якщо це відповідає таким цілям.

Ще одна відмінність між комерційними та некомерційними організаціями полягає в різному обсязі правоздатності. Комерційні організації мають загальною правоздатність, тобто можуть мати цивільні права і нести цивільні обов'язки, необхідні для здійснення будь-яких видів діяльності, не заборонених законом.

Відмінності між комерційними та НКЮО полягають також у визначенні долі майна, що залишилося після розрахунків з кредиторами при ліквідації юридичної особи.

Комерційні організації, як правило, розподіляють майно, між учасниками (засновниками). У НКЮО загальним є правило, згідно з яким при ліквідації некомерційної організації все майно, що залишилося після розрахунків з кредиторами, має спрямовуватися на користь цієї особи.

Тим часом, незважаючи на гадану очевидність наведених вище положень, не можна сказати, що чинне законодавство проводить чітку грань між комерційними та НКЮО [52, с.176].

Але навіть якщо вважати, що мається на увазі все-таки основна мета діяльності, заради якої власне створена НКЮО і яка не пов'язана з отриманням прибутку, практичне застосування даної норми залишається важко буде реалізувати, на що вже давно зверталась увага в літературі. Так, ще І. П. Жигалкін з цього приводу писав: «Коли отримання прибутку є основною метою організації, а коли - побічною, в реальному житті визначити буває досить важко; одна мета може спеціально прикривати іншу, тому дана ознака залишається малоприсадною для відмежування некомерційних

організацій від комерційних. З іншого боку, не ясно, що може означати дозвіл «здійснювати господарську діяльність лише остільки, оскільки це служить досягненню цілей, заради яких організація створена»[53 с.141]. Мова тут, мабуть, повинна йти просто про обмеження свободи розпоряджатися отриманим прибутком і право використовувати його тільки відповідно до статутних цілей некомерційної організації. Таким чином, ознакою, що відрізняє комерційні організації від некомерційних практично залишається право перших розподіляти отриманий прибуток між своїми учасниками і відсутність такого права у других. Як вважає Л. В. Машковська: «Такий стан речей призводить до того, що в цивільному обороті за програмними цілями діяльності практично неможливо відрізнити комерційні організації від некомерційних. Безліч некомерційних організацій сьогодні в Україні фактично займаються підприємницькою діяльністю. Як зазначається в літературі, «в даний час підприємницька діяльність є наріжним каменем для багатьох некомерційними організаціями, і на практиці часом досить складно визначити, коли діяльність, націлена на отримання прибутку, є основною, а коли - другорядною» [77, с.113].

Як бачимо, за чинним законодавством неможливо чітко провести грань між комерційними та НКЮО ні за програмними цілями діяльності, ні по правовому режиму здійснення підприємницької або приносить дохід діяльності. Відповідно, майновий статус НКЮО в цивільному обороті і особливості реалізації правомочностей власника щодо належного їм майна також слабо виражені у вітчизняному правопорядку. По суті, порядок використання майна НКЮО в зовнішньому обороті мало чим відрізняється від порядку використання майна комерційними організаціями.

Як не дивно, вітчизняне законодавство не містить загальної норми про обов'язок некомерційної організації використовувати майно лише в цілях, заради яких вона створена. Таке правило встановлено лише в щодо деяких видів НКЮО.

Таким чином, істотним недоліком законодавства про НКЮО є відсутність в законодавчому визначенні різних НКЮО чітких ознак, що дозволяють розділити організації в залежності від цілей їх створення на організації, чия діяльність спрямована на досягнення суспільних благ, і організацій, діяльність яких спрямована на задоволення потреб певного кола осіб. Наявність вказівок на цілі конкретних форм НКЮО не супроводжується їх чіткою класифікацією за ознакою взаємної (груповий) і громадської (в інтересах всього суспільства) вигоди.

Тим часом до організацій, діяльність яких спрямована на задоволення потреб певного кола осіб, переважно належать організації, створені на основі членства (споживчі кооперативи, громадські організації, асоціації, некомерційні партнерства, товариства власників житла, релігійні організації, садівничі, та дачні товариства). Окремо слід сказати і про таких, також заснованих на членстві некомерційних організаціях, як особливі професійні об'єднання - адвокатські колегії, нотаріальні палати і т.п. Специфіка діяльності таких об'єднань полягає в їх публічно-правовому призначення, вона націлена в першу чергу не на задоволення потреб членів об'єднань, а на забезпечення захисту прав і законних інтересів невизначеного кола громадян і юридичних осіб. Особливий характер правового регулювання, державна регламентація діяльності таких об'єднань обумовлені необхідністю організації державою ефективного контролю за діяльністю членів цих об'єднань.

Визначення некомерційної господарської діяльності у ГК України – це новела в українському законодавстві. Таким чином, ГК України поклав початок для уніфікованих визначень підприємницької та некомерційної господарської діяльності, які базуються на фундаментальному визначенні господарської діяльності (ст. 3 ГК України). Разом із цим є підстави вважати, що наведене у ГК України визначення некомерційної господарської діяльності ще не є остаточним. Відсутність чіткого законодавчого розмежування між суб'єктами некомерційного господарювання та

негосподарюючими суб'єктами призводить до їх ототожнення. Так, узагальнюючою для цих учасників відносин у сфері господарювання категорією є «неприбуткова організація», що міститься в податковому законодавстві. Проте в законодавстві відсутнє визначення поняття «неприбуткова організація». На думку Д. В. Ротар, неприбутковою є організація, діяльність якої не передбачає отримання прибутку, оскільки основна її діяльність полягає у здійсненні функцій держави, наданні просвітніх, культурних, наукових, освітніх та інших подібних послуг для суспільного споживання [89, с.23].

У цілому погоджуємося з таким визначенням, проте, звертаємо увагу на те, що наведене поняття є спільним як для суб'єктів некомерційного господарювання так і негосподарюючих суб'єктів. Такий висновок впливає безпосередньо з аналізу відповідного Закону. Але деякі науковці відмежовують суб'єктів некомерційного господарювання від неприбуткових організацій тим самим ототожнюючи останні лише з негосподарюючими суб'єктами. Зокрема, Л. В. Машковська вважає, що суб'єкти некомерційного господарювання здійснюють господарську діяльність, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг у сфері суспільного виробництва, а основна діяльність неприбуткових організацій виражається у наданні благодійної допомоги, просвітніх, освітніх, культурних, наукових та інших подібних послуг [76, с.45].

На нашу думку, таке розмежування є не доцільним. Так, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, казенні підприємства, споживчі та обслуговуючі кооперативи, згідно із Законом, відносяться до неприбуткових організацій. Проте, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, відповідно до ст. 8 ГК України, є негосподарюючими суб'єктами, а казенні підприємства, споживчі та обслуговуючі кооперативи, що здійснюють господарську діяльність без мети одержання прибутку, відносяться до суб'єктів некомерційного господарювання. Справа у тому, що у сучасному законодавстві мають місце

деякі узагальнюючі поняття, зміст яких «конкурує» не тільки між собою, а і з поняттям «некомерційна господарська діяльність». Йдеться, наприклад, про поняття «неприбуткова діяльність», «непідприємницька діяльність» та просто – «некомерційна діяльність». Саме ця обставина спричиняє чималі складнощі, особливо у тих випадках, коли виникає необхідність уточнення правового статусу суб'єкта того чи іншого виду діяльності. Наприклад, коли благодійний фонд переслідує головну мету своєї діяльності – благодійництво, то, за визначенням ст. 131 ГК України, він є суб'єктом неприбуткової діяльності. Якщо ж цей фонд для досягнення свого статутного завдання здійснює ту чи іншу господарську діяльність, то він перетворюється на суб'єкта господарської діяльності [38, с.253].

Передбачені законодавством форми і види НКЮО надзвичайно численні.

ПК України у ст. 157.1 визначає вичерпний перелік неприбуткових організацій. Так, до неприбуткових належать установи та організації, які є:

а) органами державної влади України, органами місцевого самоврядування та створеними ними установами або організаціями, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів;

б) благодійними фондами і благодійними організаціями, створеними у порядку, визначеному законом для провадження благодійної діяльності; громадськими організаціями, створеними з метою надання реабілітаційних, фізкультурно-спортивних для інвалідів (дітей-інвалідів) та соціальних послуг, правової допомоги, провадження екологічної, оздоровчої, аматорської спортивної, культурної, просвітньої, освітньої та наукової діяльності, а також творчими спілками та політичними партіями, громадськими організаціями інвалідів, спілками громадських організацій інвалідів та їх місцевими осередками, створеними згідно із відповідним законом; науково-дослідними установами та вищими навчальними закладами III-IV рівнів акредитації, внесеними до Державного реєстру наукових

установ, яким надається підтримка держави; заповідниками, музеями та музеями-заповідниками;

в) кредитними спілками, пенсійними фондами, створеними в порядку, визначеному відповідними законами;

г) іншими, ніж визначені в підпункті «б» цього переліку, юридичними особами, діяльність яких не передбачає отримання прибутку згідно з нормами відповідних законів;

г) спілками, асоціаціями та іншими об'єднаннями юридичних осіб, створеними для представлення інтересів засновників (членів, учасників), що утримуються лише за рахунок внесків таких засновників (членів, учасників) та не провадять господарську діяльність, за винятком отримання пасивних доходів;

д) релігійними організаціями, зареєстрованими в порядку, передбаченому законом;

е) житлово-будівельними кооперативами та об'єднаннями співвласників багатоквартирного будинку;

є) професійними спілками, їх об'єднаннями та організаціями профспілок, а також організаціями роботодавців та їх об'єднаннями, утвореними в порядку, визначеному законом [4].

За характером здійснюваної діяльності зазначені суб'єкти істотно відрізняються один від одного. Переважна більшість таких організацій виступає пасивним учасником у господарських відносинах, як правило, тільки одержуючи товари й послуги від суб'єктів підприємництва. В основному їх діяльність опосередкована соціальними цілями, як наприклад, задоволення потреб власних членів у сфері культури, спорту, дозвілля й т.п, залучення уваги громадськості до різних проблемних питань функціонування суспільства й держави, що характерно для громадських організацій; надання благодійними фондами допомоги нужденним категоріям населення за рахунок внесків, безповоротної фінансової допомоги, пожертвувань; захист

професійними спілками трудових і соціально-економічних прав й інтересів своїх членів [37, с.225].

При визначенні правового статусу даної конкретної НКЮО в різних дослідженнях часто відбувається змішання понять організаційно-правової форми та виду некомерційної організації. Під організаційно-правовою формою юридичної особи слід розуміти сукупність відмінних ознак, що дозволяють її ідентифікувати. До таких ознак слід віднести мета і предмет діяльності організації, суб'єктний склад засновників (учасників, членів), характер прав засновників (у приватників, членів) на майно юридичної особи, встановлений законом порядок використання (розподілу) доходів і майна. На нашу думку, надана законодавством можливість введення нових форм часто використовується некоректно, в зв'язку з чим перелік існуючих організаційно-правових форм НКЮО надзвичайно великий, і ці форми практично не піддаються класифікації. Багато організаційно-правових форми НКЮО, передбачені законодавством, не мають істотних характерних ознак, що дозволяють ідентифікувати та охарактеризувати їх як повноцінну організаційно-правову форму.

Як і всі юридичні особи, НКЮО діляться на корпоративні та унітарні.

До корпоративних НКЮО належать споживчі кооперативи, громадські організації, громадські рухи, асоціації (союзи), товариства власників нерухомості, адвокатські союзи тощо.

До унітарних НКЮО належать фонди, установи, релігійні організації, публічно-правові компанії.

Однією з давно відомих ГК організаційно-правових форм НКЮО залишається споживчий кооператив.

Споживчим кооперативом відповідно до законодавства визнається засноване на членство добровільне об'єднання громадян або громадян і юридичних осіб з метою задоволення їх матеріальних і інших потреб, що здійснюється шляхом об'єднання його членами майнових пайових внесків.

Правове становище споживчих кооперативів визначається ГК та спеціальним законодавством, кількість яких в даний час явно перевищує реальні потреби правового регулювання.

Ще одним різновидом корпоративних НКЮО є громадські організації, якими визнаються добровільні об'єднання громадян, у встановленому законом порядку, які об'єдналися з основи спільності їх інтересів для задоволення духовних чи інших нематеріальних потреб, для представлення та захисту спільних інтересів і досягнення інших цілком законних цілей.

Майно громадської організації є її власністю, учасники не зберігають щодо цього майна ніяких майнових прав. Основним обов'язком учасників є сплата членських та інших майнових внесків, передбачених статутом. Вони несуть також інші обов'язки, загальні для всіх юридичних осіб.

Члени громадської організації володіють усіма правами, властивими учасникам корпоративних організацій, а також має право на рівних засадах з іншими учасниками безоплатно користуватися послугами, надаваними громадською організацією. У будь-який час член громадської організації може вийти з неї на свій розсуд. Здійснення членських прав не може бути передано учасниками іншим особам.

До громадських організацій належать політичні партії, створені в якості юридичних осіб професійні спілки (профспілкові організації), органи громадської самодіяльності, територіальні громадські самоврядування.

Абсолютно новим різновидом корпоративних некомерційних організацій є товариства власників нерухомості, до яких відносяться в тому числі товариства власників житла.

Товариством власників нерухомості відповідно визнається добровільне об'єднання власників нерухомого майна, створене ними для спільного володіння, користування і в установленому законом межах розпорядження майном, в силу закону знаходяться в їх спільній власності або в загальному користуванні, а також для досягнення інших цілей, передбачених законами.

Деякі види товариств власників нерухомості регулюються спеціальними законами. Зокрема, спеціально регулюється діяльність товариств власників житла, які опосередковують відносини між власниками житлових приміщень з приводу управління спільним майном в багатоквартирних житлових будинках.

Адвокатськими утвореннями, які є юридичними особами, визнаються НКЮО, створені відповідно до законодавства про адвокатську діяльність і адвокатуру з метою здійснення адвокатами адвокатської діяльності.

Адвокатські утворення, які є юридичними особами, створюються в вигляді колегії адвокатів, адвокатського бюро або юридичної консультації.

Особливості створення, правового положення і діяльності адвокатських утворень, які є юридичними особами, визначаються законодавством про адвокатську діяльність і адвокатуру.

Ще одним видом унітарної некомерційної організації, передбачених ЦК, є установа, що характеризується тим, що вона не є власником закріпленого за ним майна: майно належить установі на особливому обмеженому речовому праві оперативного управління, власником ж майна залишається особа, яка створила установу. Установа створюється єдиним власником для здійснення управлінських, соціально-культурних чи інших функцій некомерційного характеру. Співзасновництво кількох осіб при створенні установи не допускається. Іншою особливістю установи є те, що воно відповідає за своїми зобов'язаннями не всім майном, а лише його певною частиною (тільки грошовими коштами або також іншим майном, якщо це передбачено законом). При недостатності зазначених коштів або іншого майна субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями установи несе власник його майна [35, с.120].

Цікавою з огляду на це є історія прийняття ЦК України, в проекті якого, а саме в ч. 3 ст. 65, установа визначалась як організація, яка не мала членства і могла створюватися шляхом об'єднання майна однією або кількома особами (засновниками) для досягнення визначеної ними мети за рахунок

цього майна. При цьому установи поділялись на суспільно корисні, тобто ті, які задовольняли культурні, соціальні чи економічні потреби суспільства, та приватнокорисні, які задовольняли потреби третіх осіб — дестинаторів.

І хоча проект ЦК України, так само як і чинний ЦК, не давав чіткої відповіді на запитання, якою ж юридичною особою слід було визнавати установу — підприємницькою чи непідприємницькою, вже на той час у вітчизняній доктрині цивільного права обґрунтовувалась точка зору стосовно того, що під установою слід розуміти організацію, яка створюється власником і фінансується ним повністю або частково для здійснення функцій некомерційного характеру.

У сучасних умовах установа — це організаційно-правова форма непідприємницьких юридичних осіб, яку умовно можна визнати формою застосування і призначення майна для задоволення соціально-культурних цілей та інтересів невизначеного кола осіб — її дестинаторів.

Якщо характеризувати установу як юридичну особу, то слід виходити з легального визначення юридичної особи, за яким останньою визнається організація, створена й зареєстрована у встановленому законом порядку, яка наділяється цивільною правоздатністю й дієздатністю, може бути позивачем або відповідачем у суді (ч. 1 ст. 80 ЦК України). Відповідно до положень зазначеної статті установа, як і будь-яка інша юридична особа, має характеризуватися такими ознаками: організаційна єдність, майнова відокремленість, можливість виступу в цивільному обороті від власного імені, бути позивачем або відповідачем у суді, самостійна відповідальність. У доктрині цивільного права такий підхід є усталеним.

Що ж до характеристики установи як непідприємницької юридичної особи, то до ознак останньої слід віднести такі:

– мету, яка має суспільно значущі цілі залежно від сфери діяльності й окреслюється її засновником (-ами), яким може бути як фізична (-і), так і юридична (-і) особа (-и);

– створення без наміру отримання прибутку, хоча можливість здійснення підприємницької діяльності, яка щодо основної мети має підпорядкований характер, не виключається;

– закріплення майна, переданого їй засновником (-ами) на праві власності; – заборону на розподіл прибутку між учасниками (засновниками);

– самостійну майнову відповідальність установи за своїми зобов'язаннями.

Вважаємо, що слід розрізняти ознаки загальні, притаманні установі як непідприємницькій юридичній особі, про які вже було сказано, і спеціальні, які характеризують її як самостійну організаційно-правову форму юридичної особи. До останніх слід віднести такі:

– відсутність членства, тобто між засновниками не передбачається корпоративних відносин;

– наявність особливого установчого документа — установчого акта (індивідуального або спільного залежно від чисельного складу осіб, які створюють установу);

– особливий порядок формування майна, перелік якого наводиться в установчому акті і передача якого засновником (у разі його смерті — зобов'язаною особою) здійснюється вже після державної реєстрації останньої; – цільове призначення майна;

– заборона на управління установи засновником (-ами); – суто організаційний характер, які мають правовідносини участі, що складаються між установою та її учасниками; – наявність між установою та її дестинаторами соціальних зв'язків;

– особливий порядок зміни цілей діяльності установи, а також структури її органів управління [29, с.124].

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

2.1. Створення та легалізація діяльності некомерційних юридичних осіб

Під легалізацією звичайно розуміється здійснення суб'єктом низки послідовних юридично значущих дій, спрямованих на набуття прав і обов'язків підприємця (правосуб'єктності). І в цьому плані легалізація має розглядатися як сукупність двох груп правових дій: внутрішніх і зовнішніх. Відповідно, легалізація характеризується ініціативною стадією, проходить через організаційну складову і закінчується формалізацією. Здійснення господарської діяльності без відповідної легалізації тягне за собою господарсько-правову (ст. 240 ГК України), адміністративну (ст.ст. 160-2, 164 КпАП України) і кримінальну (ст.ст. 202–203, 205 КК України) відповідальність.

Ці відносини мають господарсько-правову природу, оскільки виникають з приводу організації господарської діяльності, що відповідає предмету регулювання ГК України. Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців є засвідченням факту створення або припинення юридичної особи, факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру.

15 травня 2003 р. прийнято Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» (надалі – Закон), який набрав чинності з 1 липня 2004 р., тому розглядати порядок державної реєстрації некомерційних суб'єктів необхідно виходячи із загальних положень зазначеного Закону. Порядок проведення державної реєстрації включає, зокрема:

- перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в реєстраційній картці;
- перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації;
- внесення відомостей про особу до Єдиного державного реєстру

У спеціальній літературі висловлюється чимало різних думок щодо місця та значення інституту державної реєстрації суб'єктів господарювання. Державна реєстрація – це необхідна умова здійснення підприємницької діяльності, у тому числі і некомерційної, юридичними особами та фізичними особами-підприємцями, що є елементом легітимації підприємництва і має конститутивне значення. З одного боку, вона є одним із етапів створення юридичних осіб і закріплення статусу фізичних осіб-підприємців, а з іншого, – це певна процедура, пов'язана з діяльністю органів державної реєстрації, що здійснюють попередній державний контроль за входженням суб'єктів у господарський обіг. Принципами державної реєстрації є: принцип публічності (прозорості), принцип загальновідомості, принцип достовірності, принцип оплатності, заявний (явочний) принцип. Заслуговує на увагу висновок про те, що процедура легалізації підтверджує правомірність мети, а також дій, які спрямовані на досягнення цієї мети.

Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців є засвідченням факту створення або припинення юридичної особи, факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру . 15 травня 2003 р. прийнято Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» (надалі – Закон), який набрав чинності з 1 липня 2004 р., тому розглядати порядок державної реєстрації некомерційних суб'єктів необхідно виходячи із загальних положень зазначеного Закону. Порядок проведення державної реєстрації включає, зокрема: – перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в

реєстраційній картці; – перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації; – внесення відомостей про особу до Єдиного державного реєстру.

Окрім цього новостворений суб'єкт має здійснити спеціальну реєстрацію в органі податкової інспекції, що, відповідно, також є підставою для його легалізації та надання статусу некомерційного. Реєстрація у Міністерстві юстиції та його регіональних відділеннях регулюється численними відомчими актами зазначеного державного органу. Зокрема, відповідне Положення про Єдиний реєстр громадських формувань від 19 грудня 2008 р. установлює порядок створення, ведення Єдиного реєстру громадських формувань і користування ним [80, с.340].

Оскільки порядок реєстрації детально прописаний в Законі, то немає необхідності дублювати його тут.

Звернімося до окремих питань діяльності НКЮО.

На суб'єктів господарювання, що здійснюють некомерційну господарську діяльність, поширюються загальні вимоги стосовно регулювання господарської діяльності з урахуванням особливостей її здійснення різними суб'єктами господарювання, що визначаються ГК і іншими законодавчими актами. За загальною нормою, некомерційні суб'єкти господарювання не можуть за законом розподіляти прибуток від господарської діяльності між окремими особами, що через своє становище можуть скористатися нею з ціллю особистого збагачення. Так, у сферах, де встановлено заборону на зайняття підприємництвом, суб'єкти господарювання державного і комунального секторів економіки можуть здійснювати некомерційну господарську діяльність. Головною рисою некомерційних організацій є те, що вони визначаються неприбутковими і мають підпорядковувати свою діяльність особливим правилам оподаткування [93, с.60].

Так, у сферах, де встановлено заборону на зайняття підприємництвом, суб'єкти господарювання державного й комунального секторів економіки

можуть здійснювати некомерційну господарську діяльність. Галузі (види діяльності), в яких забороняється підприємництво, указано в статті 12 ГК України. Проте ч. 4 статті 12 ГК України має характер відсилання, тому для практичного встановлення цих сфер необхідно звернутися до Конституції України, статті 43 ГК України, відповідних законів, приміром, до статті 4 Закону України «Про підприємництво» від 07.02.1991 р., Закону України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 р., Закону України «Про благодійництво і благодійні організації» від 16.09.1997 р., Закону України «Про свободу совісті і релігійні організації» від 23.04.1991 р., Закону України «Про молодіжні і дитячі громадські організації» від 01.12.1998 р., Закону України «Про професійні спілки, їх правах й гарантіях діяльності» від 15.09.1999 р., Закону України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 р., Закону України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 р., Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» від 29.11.2001 р. і ін.

Звертаючись до зарубіжного досвіду країн з давніми демократичними традиціями, необхідно зазначити, що у більшості з них, зокрема у Сполученому Королівстві Великобританії та Північній Ірландії, США, Швеції, Австралії існують інститути неприбуткового сектора, найбільш поширеними серед яких є місцеві співтовариства (community centres, village centres), сусідські співтовариства (neighborhood associations) та сусідські трасти (neighborhood trusts). Зазначені інституції є благодійницькими та переважно функціонують у формі асоціацій і трастів, легалізація яких не потребує створення юридичної особи. Вибір організаційно-правової форми передусім залежить від поглядів засновників на управління власністю. Якщо засновником є одна особа, яка має кандидатури на роль «довірчих власників», то, як правило, обирається форма трасту. Якщо засновників декілька або є бажання мати можливість у подальшому змінити керівний орган, обирається форма асоціації. Отримати статус юридичної особи та відповідні гарантії учасників від особистої фінансової відповідальності

неприбуткові організації можуть після реєстрації, так званої, іНКЮОрпорованої асоціації, створення якої може відбуватися у формі товариства з обмеженою відповідальністю, суспільно корисного товариства або кооперативу, благодійницької компанії, благодійницької іНКЮОрпорованої організації [82, с.123].

Хотілося б зробити акцент на ознаці спеціальної правоздатності, тобто здатності мати цивільні права, відповідні цілям діяльності, передбаченим в установчих документах НКЮО, і нести пов'язані з цією діяльністю обов'язки.

Найважливішим установчим документом будь-якої юридичної особи є Статут. Він повинен містити відомості про найменування юридичної особи, її організаційно-правову форму, місце знаходження, порядок управління діяльністю юридичної особи, а також інші відомості, передбачені законом для юридичних осіб відповідних організаційно-правової форми та виду.

Вимоги до змісту статуту НКЮО: найменування, що містить вказівку на характер її діяльності та організаційно-правову форму, місце знаходження, порядок управління діяльністю, предмет і мети діяльності, відомості про філії та представництва, права і обов'язки членів, умови і порядок прийому в члени некомерційної організації та виходу з неї (в разі, якщо некомерційна організація має членство), джерела формування майна некомерційної організації, порядок внесення змін до установчих документів, порядок використання майна у разі ліквідації та інші положення, передбачені законодавством.

Додаткові вимоги до змісту статуту некомерційної організації можуть бути встановлені спеціальними законами.

Реєстрація некомерційних суб'єктів господарювання в органах податкової інспекції теж передбачає внесення відомостей у відповідний реєстр. Ознака неприбуткової організації або установи, яка, власне кажучи, і дає право на особливий режим оподаткування, надається платникові податків тільки при включенні його в Реєстр неприбуткових організацій і установ.

Центральний податковий орган вирішує питання про виключення організацій з Реєстру неприбуткових організацій та установ у разі порушення ними положень Кодексу та інших законодавчих актів про неприбуткові організації. До таких порушень також відноситься використання звільнених від оподаткування коштів на цілі, не передбачені статутом, зокрема, для здійснення діяльності, пов'язаної з виробництвом та / або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямованих на одержання доходу. Конструкція цієї норми свідчить про те, що використання коштів, звільнених від оподаткування з метою отримання доходу, є лише одним із прикладів використання звільнених від оподаткування коштів на цілі, не передбачені статутом. Тому будь-яке використання коштів неприбутковою організацією на цілі, що не передбачені статутом, формально є підставою для виключення її з Реєстру неприбуткових організацій відповідно до пункту 157.14 ПК. Зрозуміло, що визначати відповідність або невідповідність використання коштів статутним цілям буде податковий орган під час проведення перевірок. Принципи, за якими податковий орган буде визначати відповідність або невідповідність використання коштів статутним цілям, нині невідомі. Тому на даний момент можуть виникнути проблеми із оцінкою витрат на оренду офісу, оплату комунальних послуг, придбання автомобіля, оплату послуг юристів і т.п. для некомерційних організацій. Організаціям залишається або ризикувати із застосуванням правових норм, або кожного разу у випадку виникнення сумнівів щодо правомірності використання майна та коштів звертатися письмово до податкового органу за податковою консультацією, або чекати узагальнення судової практики з цього питання [81, с.114].

НКЮО є ініціативні, самодіяльні, самоврядні, що володіють певною структурною стійкістю групи людей, які добровільно об'єдналися для досягнення загальних цілей і реалізації спільних інтересів. Як і будь-який інший соціальний інститут, НКЮО створюються у відповідь на нагальну суспільну потребу і визначаються набором специфічних соціальних норм та

внутрішніх стандартів поведінки, наявністю матеріальних засобів і суб'єктів, що забезпечують їх успішне функціонування, існуванням керуючої підсистеми. Характеристиками НКЮО виступають їх ознаки, різноманіття організаційно-правових форм. Мета діяльності НКЮО визначає їх соціальні функції, а також форми, методи і інструменти соціальної діяльності.

Напрями соціальної діяльності НКЮО надзвичайно різноманітні і перекривають весь спектр актуальних соціальних проблем. Основними векторами соціальної діяльності НКЮО є: профспілкова діяльність, благодійність, етнічний напрямок, спорт і туризм, підтримка інвалідів, культурно-історичний напрямок, підтримка ветеранів, шкільне самоврядування, правозахисний напрямок, облаштування житлових територій. Простежується явне протиріччя між структурою найбільш затребуваних населенням напрямків діяльності НКЮО і їх реальними векторами.

Підкреслимо, що зараз домінують тенденції кількісного зростання НКЮО, набуття стійкості третім сектором, освоєння нових організаційно-правових форм, посилення регіональної диференціації, збільшення числа професіоналів серед співробітників НКЮО, збільшення фінансування діяльності НКЮО. Зазначені тенденції, за винятком тенденції до посилення регіональної диференціації, характеризують позитивну динаміку в розвитку НКЮО.

До кінця 1990-х рр. вважалось, що головним джерелом доходів некомерційних організацій є приватні благодійні внески та державне фінансування, а зароблений прибуток некомерційних організацій розглядався як підтримуюче джерело існування. Відбулися зміни у зовнішньому середовищі некомерційних організацій і комерціалізація стала для них одним із варіантів адаптації до тисків ззовні. Під комерціалізацію некомерційних організацій розуміють їх можливість отримувати прибуток за надання своїх послуг чи продаж товарів. Комерційна діяльність некомерційних організацій може бути пов'язана чи не пов'язана з організаційною місією. До чинників,

що посилюють комерціалізацію, можна віднести: фінансові обмеження, розширений попит на суспільні та квазі-суспільні блага, посилення некомерційної конкуренції, посилення конкуренції з бізнесом, ширший доступ до корпоративних партнерів, вищі вимоги до звітності.

Ще 3–4 десятиліття тому назад не було і мови про конкуренцію в некомерційному секторі, навіть заперечували її існування, оскільки більшість некомерційних організацій намагалась уникнути відкритої конфронтації. Але конкуренція між некомерційними, а також між некомерційними та бізнес організаціями, і навіть державними установами, є реальністю сьогодні. Історично склалося, що процес конкурування розпочався з боротьби між різними некомерційними організаціями за залучення ресурсів, таких як фонди, донори та волонтери у середовищі, де це ставало все більш дефіцитним. Тобто конкуренція виникає між некомерційними організаціями за капітал (донорські та спонсорські кошти), працю (волонтерів), клієнтів (споживачів послуг чи продуктів) та інші джерела доходів. Також конкуренція присутня за престиж, за соціальний вплив. Крім цього, некомерційні організації є конкурентами бізнесу та державним закладам. Коли некомерційна організація починає займатись комерціалізацією, вона виходить на комерційний ринок, де і конкурує з бізнесом.

Часто виникає непорозуміння відносно того, чи може некомерційна організація отримувати прибуток. Оскільки непорозуміння пов'язане більше з самим терміном «прибуток», котрий є метою існування комерційної фірми, ми вважаємо, що грошові надходження, які отримують некомерційні організації та спрямовують на виконання місії організації для вирішення соціальних проблем, коректніше називати соціальним прибутком, щоб зменшити плутанину та відобразити специфіку економічної діяльності некомерційних організацій в одному терміні. Отже, в даний час терміни «конкуренція», «комерціалізація» та «соціальний прибуток» стають невід'ємною складовою економічної діяльності некомерційних організацій та повинні бути відображені в понятті «некомерційна організація» [74, с.570].

Таким чином, НКЮО є специфічним суб'єктом господарського права. Правосуб'єктність НКЮО включає комплекс належних їм прав і обов'язків, що реалізуються у взаємовідносинах із суб'єктами виконавчої влади. Правосуб'єктність НКЮО, безумовно, має спільні риси з правосуб'єктністю інших суб'єктів адміністративного права, проте їй притаманні особливості, зумовлені специфікою правового статусу НКЮО.

На нашу думку, слід змінити концепцію державного регулювання некомерційного сектора і диференціювати підхід до питань регулювання некомерційних організацій, для чого включити в законодавчі визначення різних форм НКЮО чіткі ознаки, що дозволяють розділити ці організації в залежності від цілей їх створення на організації, чия діяльність спрямована на досягнення суспільних благ, і організації, діяльність яких спрямована на задоволення потреб певного кола осіб. Саме такий поділ має лежати в основі диференційованого підходу до державного контролю за діяльністю НКЮО. Іншим важливим критерієм при вирішенні питання про доцільність та ефективність державного контролю за діяльністю НКЮО є критерій вартості (вартість майна, величина доходу) некомерційної організації. В даний час обсяг наданої некомерційною організацією звітності не залежить від величини її доходів і витрат. До зазначених критеріїв слід віднести і джерела фінансування НКЮО.

На некомерційних суб'єктів господарювання поширюються загальні правила легалізації (законності) їх створення та подальшої діяльності. Державна реєстрація зазначених суб'єктів є необхідним обов'язковим чинником їх створення та здійснення ними діяльності. Державна реєстрація некомерційного суб'єкта означає його включення до відповідних реєстрів, що надає право зазначеному суб'єкту на пільгове оподаткування згідно з його правовим статусом.

2.2. Моделі регулювання діяльності некомерційних юридичних осіб

Некомерційний сектор створює в середньому 4,5% річного ВВП розвинених країн (8,1% – у Канаді, 5,3% – у Новій Зеландії, 4,7% – у Франції, 3,4% – у Бразилії) конкуруючи з такими галузями як будівництво, гірнича справа, комунальні послуги, сільське господарство. У цьому секторі зайнято в середньому 7,5% працездатного населення. Заробітна плата є основною категорією витрат некомерційних організацій (71% у США та Австралії, 39% у Бразилії). Некомерційний сектор створює по цілому світу понад 25 млн. оплачуваних робочих місць (найбільша транснаціональна корпорація створює 3,5 млн. робочих місць) [84, с.16].

Головним джерелом доходів більшості НКЮО є надходження від ринкових продаж (в середньому 45% доходів), що є додатковим підтвердженням їх активної економічної діяльності. Неоднорідний за своєю структурою некомерційний сектор є зростаючим сектором світової економіки. Починаючи з кінця 90-х років частка НКЮО у ВВП кожного року збільшувалась в середньому на 5,8%, в той час як загальна економіка зростала на 5,3%. Взагалі НКЮО в сукупності – це сьома економіка світу за ВВП (1,3 трлн. доларів, що дорівнює ВВП Франції або Великої Британії). Некомерційний сектор України значно відстає від світового, як якісно, так і кількісно. Індекс сталості організацій громадянського суспільства у 2013 році становив 3,4 бали (за шкалою від 1 до 7, де 1 – найкращий варіант, а 7 – найгірший). Аналогічний показник у Естонії – 2,0, Польщі – 2,2, Чехії – 2,6, Угорщині – 3,2. За загальною оцінкою зарубіжних експертів, громадянське суспільство України характеризується як перехідне та неконсолідоване, тобто таке, що не досягло рівня країн розвинутої демократії та зберігає ризик повернення до менш розвинутого стану [85, с.214].

У західній літературі можна виділити такі підходи до поняття некомерційних організацій, як: - нормативно-правовий; - функціональний; - економічний; - структурно-операційний.

Відповідно до нормативно-правового підходу, некомерційні організації – це такі організації, діяльність яких не підлягає оподаткуванню (tax-exempt organizations), тобто це організації, звільнені від сплати державних та місцевих податків на прибуток (а також податків від продажів, на майно та на інші активи, що залежить від законодавства певної країни). Так, наприклад, відповідно до законодавства Англії та Уельсу будь-яка зареєстрована благодійна організація, яка входить в одну з 5 категорій (компанії з обмеженою відповідальністю; некорпоративні об'єднання; трасти; промислові й ощадні товариства; благодійні корпорації) звільняється від прибуткового податку з грантів, пожертвувань та інших подібних джерел доходу. Деякі види комерційної діяльності, здійснюваної благодійною організацією, також не обкладаються податком. Пожертвування від корпорацій і фізичних осіб на благодійні цілі (тобто благодійні внески) також мають податкові пільги. Членські внески не обкладаються даним податком за умови, якщо вони, по суті, є дійсно пожертвуванням, але якщо вони дають донорам право на певний прибуток, то вони можуть вважатися торговельною діяльністю та підлягають оподаткуванню.

Інший спосіб визначення поняття некомерційних організацій – з точки зору цілей та функцій, які ставлять перед собою організації. Відповідно до функціонального підходу некомерційні організації – це організації, які намагаються досягти суспільного інтересу через реалізацію суспільних цілей. У даному підході домінує розуміння некомерційних організацій як благодійних. Визначення благодійної організації (і благодійності) варіюється залежно від країни і в деяких випадках від регіонів країни. Наприклад, у США благодійною організацією є організація, яка організована і управляється в цілях, які благотворно впливають на суспільні інтереси.

Відповідно до функціонального підходу до категорії некомерційних організацій потрапляють також організації соціального підприємництва, оскільки їх мета також спрямована на досягнення суспільного блага.

Економічний підхід розглядає некомерційні організації як організації, що мають обмеження в розподілі прибутків, а головним джерелом доходів є благодійні внески. Економічне поняття некомерційних організацій лежить в основі Системи Національних Рахунків (СНР). Згідно з СНР, некомерційні організації – це інституційні одиниці, створювані з метою виробництва товарів і послуг, чий статус не дозволяє їм бути джерелом доходу, прибутку або іншої фінансової вигоди для одиниць, які їх засновують, контролюють або фінансують.

Відповідно до структурно-операційного підходу організації можна віднести до некомерційних, якщо вони відповідають наступним критеріям:

- Організовані, тобто в деякій мірі інституціолізовані. Некомерційна організація, як і будь-який інший вид організації, повинна мати структуру, форму та провадити свою діяльність відповідно до певних правил та процедур, повинні проводитись регулярні збори, вона повинна мати критерії ефективності і сталості.

- Приватні, тобто інституційно незалежні від держави. Некомерційні організації не повинні бути частиною апаратуру уряду. Вони повинні бути структурно відокремлені від уряду та його коштів. Це означає, що некомерційна організація не повинна мати державної влади, виконувати розпорядницькі функції та бути засобом державної політики та впливу. Проте некомерційна організація може отримувати державну фінансову чи будь-яку іншу допомогу, чи навіть мати урядовців у своєму правлінні.

- Самоврядні, тобто такі, які самостійно визначають напрям та контролюють здійснення своєї діяльності. Діяльність некомерційних організацій не може бути жорстко контрольована урядовими установами чи приватним бізнесом. Самоврядна некомерційна організація має процедури внутрішнього управління та значну міру автономії. Присутність урядовців у

правлінні, відповідно до даного критерію, не змінює некомерційний статус організації, залишається важливим лише питання про ступінь автономності, який організація зберігає.

- Без розподілу прибутків серед своїх членів чи топ-менеджменту. Некомерційна організація може отримувати прибуток, але він не повинен бути розподілений між власниками, членами правління або членами організації, він повинен бути спрямований на виконання місії. Якщо прибуток інвестований у цілі організації, визначені в статуті (благодійні чи досягнення суспільної користі), то така організація є некомерційною.

- Волонтерські, тобто мають значний ступінь добровільної участі працівників. Дана концепція включає два протилежні погляди:

1) організація повинна заручитися підтримкою волонтерів як в її операціях та менеджменті, так і в правлінні, або отримувати допомогу через волонтерську працю та грошові надходження;

2) «волонтерський» має значення необов'язковості. Організації, в яких членство є необхідним або випадку обумовлюється законом, буде виключена з категорії некомерційних. Даний підхід є найбільш повним, але він не приділяє уваги цілям та функціям, які виконують некомерційні організації [56, с.10].

Останнім часом некомерційні організації перебирають на себе значну частину функцій державного сектору через неспроможність останнього виконувати їх на належному рівні, активно взаємодіють з бізнесом та інколи конкурують з ним, більш активно реалізують власну політику на некомерційному ринку. Ці тенденції ставлять на порядок денний дослідження не лише соціальної, але й економічної ролі некомерційних організацій на рівні економічної системи в цілому. Некомерційні організації, також є виробниками соціально значимих товарів та послуг (суспільних та квазі-суспільних благ), роботодавцями, платниками податків, споживачами товарів і послуг інших секторів економіки, їх партнерами та конкурентами. Таким чином, розвиток організацій некомерційного сектору побічно впливає

на стан усієї економічної системи. Чим більш ефективно працюють некомерційні організації, тим більшою є їх позитивна роль у суспільстві та економіці. Отримання знань та додаткової інформації окремими професійними категоріями може підвищувати продуктивність та ефективність праці, отримання фінансової допомоги може збільшувати рівень добробуту та рівень споживання отримувача допомоги, допомога у пошуку роботи та захист прав громадян на працю та гідну оплату може зменшувати рівень безробіття тощо. Благодійна діяльність некомерційних організацій та волонтерство у них можуть зменшувати рівень публічних витратків на соціальний захист та підтримку найбільш уразливих категорій осіб [75, с.83].

Термін «НКЮО», як і багато інших понять, що використовуються в середовищі цивільного сектора, був запозичений із західної практики діяльності добровільних об'єднань громадян, що логічно пояснюється історичними обставинами.

Інституційні ознаки НКЮО, різноманіття їх організаційно-правових форм, а також виконувани ними соціальні функції дозволяють розглядати НКЮО як інститут громадянського суспільства, покликаний реалізувати його головні складові - центральну роль індивіда і самоврядність.

За період свого становлення, що нараховує трохи більше 15 років, НКЮО апробували і відібрали найбільш ефективні форми, методи і інструменти своєї соціальної діяльності.

Сфери діяльності НКЮО надзвичайно різноманітні і охоплює весь спектр існуючих соціальних проблем. Однак, спостерігається ряд протиріч між напрямками діяльності НКЮО, затребуваними населенням, і реальними векторами соціальної діяльності.

Органи державної влади, бізнес-структури та інститути громадянського суспільства тісно пов'язані між собою, впливають один на одного, а їх взаємодія дозволяє більш повно використовувати як економічний, так і моральний потенціал суспільства, розвиваючи при цьому самодостатню

корпоративну відповідальність НКЮО за стан справ в тому або іншому спектрі соціальної сфери. Міжсекторна взаємодія має безперечні плюси для всіх трьох секторів, не кажучи вже про те, що вона створює синергетичний ефект у вирішенні актуальних соціальних проблем сучасного суспільства і сприяє підвищенню якості життя населення. Для НКЮО взаємодія з владою і бізнесом вирішує проблему мобілізації зовнішніх ресурсів; створює додаткові джерела фінансування; підвищує їх імідж і авторитет в суспільстві, забезпечує довіру з боку представників цільових груп; надає додаткову можливість соціальної реклами своєї діяльності.

Аналіз соціальної практики виявив конкурсні, соціально-технологічні, організаційно-структурні, процедурні та комплексні механізми міжсекторної взаємодії, а також основні моделі такого партнерства: модель «НКЮО - влада», модель «НКЮО - бізнес», тристороння взаємодія «НКЮО - влада - бізнес» і модель координації зусиль організацій третього сектора НКЮО - НКЮО».

Показово, що, якщо на сьогоднішній день у взаємодії НКЮО з органами влади налагоджені механізми і апробовані і відібрані ефективні технології, спостерігається стійка позитивна динаміка за всіма кількісними показниками, то моделі «НКЮО - бізнес» та тристоронню взаємодію «НКЮО - влада - бізнес» не можна назвати працездатними. Серед чинників, що перешкоджають розвитку міжсекторної взаємодії, домінують низький імідж НКЮО і відсутність авторитету; бюрократизм влади; чинне законодавство і пасивність НКЮО.

Розвиток непередприемницького сектора стримують брак фінансування, роз'єднаність НКЮО, незатребуваність їх діяльності суспільством і недолік інформаційного забезпечення. Найбільш суттєвою з перерахованих проблем є фактична сектора від основної маси цивільного населення, негативну громадську думку і низька поінформованість громадян про діяльність НКЮО. Дана проблема обумовлена, перш за все, тим, що діяльність НКЮО носить локальний характер, і в умовах маргіналізації українського

суспільства, слабкості міжгрупових і міжрегіональних зв'язків, досвід НКЮО залишається за межами когнітивних горизонтів масової свідомості. Крім того, ресурсний потенціал населення на сьогоднішній день украй низький, відсутнє розуміння того, що соціальна участь може сприяти позитивному розвитку соціальної сфери.

Різниця в моделях правового регулювання НКЮО здебільшого зводиться до оподаткування. При аналізі моделей оподаткування НКЮО за кордоном необхідно досліджувати роль, яку відіграють НКЮО в економіці країн, і з'ясувати, чому НКЮО не можуть повноцінно замінити організації державного сектора або комерційні організації.

Розглянемо різні моделі державного регулювання оподаткування НКЮО за кордоном.

Державне регулювання оподаткування НКЮО в Північній Америці.

У найбільшій економіці світу - економіці США акцент робиться на суб'єктах благодійного процесу, при цьому визначаються їх права і відповідальність через особливий статус організацій-благоотримувачів.

У США працює близько 1,5 млн. НКЮО. Третій сектор є системоутворюючим компонентом громадянського суспільства США. До початку 2000-х рр. витрати на послуги НКЮО, зареєстрованих в податковому управлінні США, дорівнювали майже 700 млрд. дол. (з урахуванням праці волонтерів), в даний час витрати наближаються до 1 трлн дол.

За даними податкового управління США, організації, які не одержують дохід від підприємницької діяльності, сплатили в 2011 р 412 млрд дол. в 2012 р - 496 млрд. дол. податків.

Різноманіття НКЮО в США визначається класифікаційною системою National Taxonomy of Exempt Entities (NTEE), розробленою Національним центром статистики благодійних організацій (National Center for Charitable Statistics). NTEE включає 9 основних груп, 27 типів і близько 600 видів НКЮО. Дана класифікація сприяє більш чіткому підходу до поділу

діяльності НКЮО на пов'язану і не пов'язану з основною. При цьому акцентується увага на тому, що подібні НКЮО не повинні брати участь у політичному житті США. Вони отримують звільнення від податку на прибуток на весь прибуток, пов'язану з роботою в позначених в Податковому кодексі сферах.

НКЮО, які виконують громадські функції і створені для цілей освіти, релігії, розвитку науки, літератури, боротьби з бідністю та інших громадських цілей, наділяються статусом благодійної організації відповідно до ст. 501 (с) (3) Податкового кодексу.

Податкове законодавство в країнах Європейського союзу щодо НКЮО.

Державне регулювання застосовується в залежності від того, чи належать дані організації до категорії діючих в громадських інтересах.

В ЄС застосування ПДВ регулюється Шостою директивою. Директивою передбачена (ст. 13) можливість звільнення від сплати ПДВ організацій, що несуть суспільно корисну діяльність.

Крім звільнення НКЮО від обов'язків щодо обчислення та сплати ПДВ Директивою № 6 декларуються два способи надання податкових пільг по ПДВ НКЮО:

- зниження ставки ПДВ на товари і послуги, придбані НКЮО;
- зниження ставки ПДВ на товари і послуги, реалізацію яких здійснює НКЮО.

У Франції на законодавчому рівні передбачена можливість створення НКЮО в двох формах - асоціація або фонд. Закон про асоціації від 01.07.1901 діє в даний час і визначає асоціацію як договір, згідно з яким дві або кілька осіб на постійній основі об'єднують свої знання або свою діяльність для досягнення мети, відмінної від розподілу прибутків. На діяльність асоціацій поширюються загальні принципи права, що застосовуються до контрактів та зобов'язань. Звільняються від податку на дохід всі організації, що діють в громадських інтересах, при відсутності в їх

господарську діяльність елементів конкурентної боротьби з комерційним сектором.

В Іспанії для отримання НКЮО статусу звільненої від сплати податків їй необхідно відповідати встановленим критеріям податкового законодавства, а саме:

- 1) організація повинна діяти в інтересах суспільства;
- 2) не менше 70% доходу повинно використовуватися на досягнення статутних цілей;
- 3) інші критерії.

За відповідності усім встановленим критеріям НКЮО, а також жертводавці цієї НКЮО можуть претендувати на отримання податкових пільг.

У Німеччині НКЮО створюються відповідно до загальних правил, встановлених законодавством про корпорації, в рамках набору існуючих організаційно-правових форм, благодійний характер організації надають статутні цілі її діяльності.

На думку М. Ернста-Перкс - керівника компанії європейських комунікацій, в Німеччині третій сектор становить приблизно 3% загального числа організацій усіх форм власності; 68% НКЮО зайняті в сфері надання соціальних послуг та освіти. НКЮО є потужною економічною силою, так як в цій сфері працює близько 2,5 млн осіб, а частка НКЮО в ВВП становить близько 4,5% (близько 100 млрд євро на рік).

Завдяки розвитку і підтримки третього сектору члени благодійних спілок Німеччини стали привілейованими постачальниками послуг в охороні здоров'я, догляду за хворими, роботі з молоддю і в деяких інших соціальних сферах. Їх участь в перерахованих областях діяльності становить понад 40%, або 38 млрд євро. Благодійні союзи стали найбільшим роботодавцем Німеччини - вони забезпечують зайнятість 1,5 млн громадян Німеччини.

Бюджетне фінансування третього сектора Німеччини становить близько 2 млрд. євро на рік. Допомога здійснюється не тільки за рахунок

пожертвувань, внесків, бюджетної підтримки, але і у вигляді податкових пільг.

Податкове законодавство передбачає ряд податкових пільг для НКЮО. Усі благодійні освіти розглядаються як юридичні особи незалежно від положень цивільного права, а також членства і правоздатності.

НКЮО можуть отримати податкові пільги в разі, якщо вони реалізують благодійні статутні цілі. При цьому партнерства також можуть мати благодійні цілі діяльності, але не можуть претендувати на отримання податкових пільг.

Для того, щоб отримати статус організації, звільненої від сплати податків, організація повинна відповідати вимогам податкового законодавства (розділи 51-68 Податкового кодексу (GTC))

У Великобританії зареєстровано 865 тис. НКЮО, з них близько 25% займаються благодійністю. Третій сектор в Великобританії різноманітний, активний, ефективний і має бездоганну репутацію на батьківщині та за кордоном. 190 тис. зареєстрованих благодійних організацій отримують сукупний дохід понад 50 млрд. фунтів стерлінгів і мають понад 600 тис. штатних співробітників.

Два види НКЮО мають право на податкові пільги - місцеві аматорські спортивні клуби і організації, створюються в благодійних цілях («благодійні товариства і установи»). Концепція визначення благодійності в податкових цілях не викладається в якомусь одному законі, хоча існують нормативні акти, що регулюють діяльність благодійних організацій, зокрема Закон про благодійність (Charities Act 1992 і 1993 pp.).

В Італії з 1997 р асоціаціям, фондам, добровільним організаціям і неурядовим організаціям для цілей оподаткування може бути присвоєно статус НКЮО соціальної спрямованості (ONLUS). Статус ONLUS можуть отримати асоціації, фонди, комітети і соціальні кооперативи, які займаються статутною діяльністю за певними вимогами і відповідають вимогам Указу № 460.

За результатами аналізу можна виділити дві концепції податкової політики в сфері оподаткування НКЮО за кордоном.

Перша робить акцент на суб'єктах благодійного процесу, визначаючи їх права і відповідальність через особливий статус організацій-благоотримувачів (наприклад, США, Канада, Великобританія та інші країни англосаксонської правової системи), а друга - на процесі взаємодії між ними, зокрема на цільовому характері пожертвувань і витрачання коштів.

Аналіз міжнародної практики оподаткування НКЮО показує, що доходи від грантів, дарування, членських внесків, як правило, звільнюються від оподаткування.

Дані джерела фінансування є основними джерелами доходів НКЮО, і загальноприйнята позиція західних країн полягає в тому, що доходи від них не підлягають оподаткуванню (США, Канада, країни ЄС, за винятком Австрії, де з більшості пожертвувань стягується пільговий податок за зниженою ставкою, і ін .) [41, с.234].

У більшості країн існує два основних джерела фінансування НКЮО - доходи, пов'язані з основною діяльністю і не пов'язані з нею. До перших відносяться отримані пожертвування, дари, гранти та інші внески. Доходи від послуг, наданих в рамках основної діяльності, відносяться до другої групи.

Надання податкових пільг НКЮО зазвичай здійснюється шляхом:

- звільнення організації від оподаткування;
- виключення певних видів доходів з бази податку на прибуток даної організації.

Існує кілька видів податків, від яких можуть звільнитися НКЮО: податок на прибуток, ПДВ, податок на дарування і на спадщину, податок на майно і т. д.

Порівняльний аналіз податкового законодавства, що регулює діяльність НКЮО за кордоном, свідчить про те, що його ефективність визначається не тільки рівнем юридичної техніки, а й особливостями історичного та

економічного розвитку країни, а також заходами державної підтримки третього сектору економіки.

На сучасній стадії розвитку громадянського суспільства факт існування в Україні безлічі активно діючих НКЮО поєднується зі слабкістю їх громадського впливу, нерозвиненістю практично-діяльних і інформаційних зв'язків з основною масою громадян. Крім перерахованих вище факторів, що гальмують розвиток третього сектора, важливу роль відіграють культурні та соціально-психологічні особливості соціуму, ядро яких складають державно-патерналістських ментальність, невіра людей у можливість самостійної колективного захисту своїх прав та інтересів, фаталістичне уявлення про непереборну владу.

РОЗДІЛ 3

ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

3.1. Припинення діяльності некомерційних юридичних осіб

На припинення діяльності НКЮО впливає їхній тип та форма. З точки зору цілей, місця та функцій в сучасному суспільстві, НКЮО не є однорідними. Одні з них створюються і функціонують для надання економічних благ третім особам, які не є учасниками НКЮО (установа, фонд), інші - для задоволення, перш за все, потреб учасників НКЮО (асоціація, спілка). Таким чином, основне призначення НКЮО - це створення суспільних благ шляхом безприбуткової діяльності. В даний час діє цілий комплекс нормативних правових актів, що регулюють цивільно-правові відносини за участю НКЮО, в тому числі процедури їх створення, реорганізації та ліквідації.

Специфіка правосуб'єктності НКЮО виражається, перш за все, в тому, що громадянська правосуб'єктність НКЮО - це юридично забезпечена можливість бути учасником цивільних правовідносин з можливістю ведення господарської діяльності при дотриманні наступних умов: господарська діяльність повинна слугувати досягненню цілей організації, тобто зміцнювати її матеріально-технічну базу, бути джерелом формування майна, використовуюваного для цілей організації; відповідати цілям організації і не виходити за рамки її статутної правоздатності [54, с.490].

Варто приділити увагу ретроспективному аналізу чинного законодавства про ліквідацію НКЮО. Особливості правового регулювання ліквідації громадських організацій по радянському цивільному праву полягали в тому, що більшість з них, зокрема профспілкові організації, завжди були «одержавленими» громадськими організаціями, тому їх припинення

жодними правовими актами не регулювалося і відбувалося за розпорядженням уповноважених вищестоящих органів. Прийнятий пізніше Закон СРСР «Про професійні спілки, права та гарантії їх діяльності» також не надавав особливої уваги питанням припинення профспілкових організацій, хоча містив вказівку на те, що їх припинення проводиться за рішенням їх членів в порядку, передбаченому їх статутом. У той же час, вказаний Закон на відміну від раніше діючого законодавства передбачав вже можливість примусового припинення профспілкових організацій за рішенням Верховного Суду СРСР або Верховних Судів республік за поданням відповідних прокурорів, у випадках, коли діяльність профспілкових організацій буде порушувати Конституцію СРСР або конституції республік [67, с.132].

Також практично не регулювало радянське законодавство і порядок припинення інших громадських організацій. Першим, згадуваним в юридичній літературі актом про порядок створення і припинення громадських організацій, є Положення про добровільні товариства та їх спілки 1932 року, який діяло практично весь радянський період і визнане таким, що втратило силу тільки в 1991 році. За Положенням 1932 року громадська організація (добровільне товариство або союз) могло припинити свою діяльність як в добровільному порядку шляхом прийняття відповідного рішення загальними зборами (з'їздом) або зборами уповноважених, так і в розпорядчому порядку шляхом прийняття рішення органом, який затвердив статут відповідної організації. Причому ніяких підстав для прийняття такого рішення не передбачалося, і діяльність добровільних товариств в більшості випадків припинялася на розсуд зазначених органів, як втім і виникали вони в основному по ініціативи або, в крайньому випадку, з дозволу цих органів. Все майно, що залишилося після ліквідації, передавалося державним установам або громадським організаціям за вказівкою органу, що затвердив статут товариства. Хоча Положення 1932 року і передбачало, що порядок припинення товариства повинен бути передбачений статутом товариства,

будь-якої конкретизації зазначені норми Положення в статутах товариств, як правило, не знаходили.

В даний час правовий інститут ліквідації юридичних осіб, ґрунтуючись на нормах Конституції, складається, перш за все, з: положень ЦК, ГК України, положень законів, прийнятих на його основі і таких, що визначають правове становище окремих видів юридичних осіб, в тому числі і особливості їх ліквідації, положень Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», що регулює відносини щодо державної реєстрації юридичних осіб, в тому числі і при їх ліквідації; підзаконних нормативних актів, прийнятих на підставі та на виконання зазначених вище законодавчих актів; актів локального регулювання суспільних відносин, перш за все, установчих документів юридичної особи, в яких визначається по рядок управління справами юридичної особи, відповідно і порядок прийняття рішення про ліквідацію, а також оскільки майно ліквідованих комерційних організацій було повідомлено згідно з їх установчими документами на цілі, в інтересах яких вони створюються, і (або) на благодійні цілі [40, с.153].

Чинним ЦК практично вперше у вітчизняному праві юридичні особи були визнані, за рідкісними винятками, власниками належного їм майна. Ця обставина викликала необхідність відмови від розпорядчого порядку їх ліквідації, що було загальним правилом в умовах монополії державної власності на засоби виробництва. У свою чергу це вимагало визначення підстав ліквідації юридичних осіб, що не могло не змусити розробників ЦК звернутися до вирішення даних питань, вироблених в європейській науці, а також у вітчизняній дореволюційній науці цивільного права. Визнання юридичних осіб власниками належного їм майна спричинило також необхідність вирішення питання про мінімальну кількість засновників (учасників) юридичної особи, необхідної для її існування. І, нарешті, визнання юридичних осіб власниками належного їм майна спричинило необхідність вирішення питань про долю цього майна при їх ліквідації. ЦК

увібрав в себе практично весь той величезний досвід, який був накопичений за час існування інституту припинення юридичної особи європейської юридичною наукою. Був врахований також позитивний досвід у вирішенні питань гарантування прав на відшкодування шкоди життю і здоров'ю, заподіяної ліквідованим юридичною особою.

Слід зазначити, що той досвід, який був накопичений вітчизняної юридичною наукою, ще далеко не в повній мірі вичерпаний при розробці положень сучасного законодавства про ліквідацію некомерційних юридичних осіб.

Звернемося до проблеми визначення правової природи та поняття ліквідації НКЮО. Оскільки ліквідація є об'єктом цивільно-правового регулювання, то логічним буде припустити, що ліквідація це сукупність будь-яких суспільних відносин, які, будучи врегульованими правом набувають якість правовідносин. З іншого боку, ці правовідносини самі по собі є причиною настання певних наслідків, а саме припинення існування суб'єкта права - юридичної особи. Отже, ліквідацію можна розглядати і як певний юридичний факт, з наявністю якого пов'язані певні юридичні наслідки [91, с.198].

Саме в даному виводі кореняться основні протиріччя поняття ліквідації. Дійсно, загально визнаним є думка, що юридичні факти є підставою виникнення, зміни або припинення правовідносин. Звідси в цивільно-правовій науці термін «припинення» завжди межує з поняттям правовідносини (наприклад, припинення суб'єктивного права, обов'язки, зобов'язання, договору, повноважень і т.п.), і тільки один раз вживається в значенні припинення суб'єкта. У той же час суб'єкти та об'єкти для цивільного права є як би «речами в собі», які не потребують для виправдання свого існування ні в яких підставах, тобто в наявності будь-яких юридичних фактів їх породжують або припиняють.

Вироблення поняття ліквідації представляється важким без хоча б короткого аналізу сутності її об'єкта, тобто самої юридичної особи, оскільки

усунення проілюстрованих протиріч існуючого визначення неможливо без зазначеного аналізу. Не претендуючи на вироблення якоїсь нової теорії юридичної особи, слід зауважити, що всі ті численні теорії юридичної особи, які на сьогоднішній день відомі науці цивільного права не були піддані хоч скільки-небудь прийнятної з наукової точки зору класифікації. Так, в сучасній юридичній науці набув широкого поширення історичний виклад відомих теорій юридичної особи, коли вони розташовуються не за напрямленням розвитку тієї чи іншої ідеї, а скоріше за датою формулювання тієї чи іншої її модифікації, або з висловлювань самого автора про прихильність тій чи іншій позиції.

Ліквідацію НКЮО можна визначити як добровільне або примусове припинення діяльності такої організації на підставах та в порядку, передбачених цивільним законодавством.

Найбільш сталою в літературі класифікацією підстав ліквідації юридичної особи є їх розмежування в залежності від способу ліквідації юридичної особи. При цьому виділяють підстави добровільної ліквідації і підстави примусової ліквідації юридичної особи. Однак дана класифікація практично не сприяє ні розкриттю правової природи підстав ліквідації, ні з'ясуванню сутності самої ліквідації [92, с.212].

У зв'язку з цим необхідно звернутися до традиційної класифікації зазначених юридичних фактів, згідно з якою дії розмежовуються, перш за все, на правомірні і протиправні. Такий підхід до підстав ліквідації юридичних осіб показує, що деякі з них дійсно є правомірними діями, інші - об'єктивно-протиправними. Звідси і сама ліквідація може бути результатом правомірної дії, або може виконувати роль санкції. У той же час слід враховувати, що санкції в цивільному праві можуть мати різну правову природу. Зокрема вони можуть бути заходами захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів, виконуючи лише функцію їх відновлення або попередження їх порушення. З іншого боку санкції в цивільному праві можуть бути і заходами відповідальності, спрямованими не тільки на

відновлення порушених прав, а й на покладання додаткового обов'язку на правопорушника або позбавлення належного йому права.

Юридична особа взагалі, і процес її ліквідації зокрема, не підкоряється природним законам і цілком знаходиться у владі людського розсуду. Тому в основі ліквідації НКЮО завжди лежить дія. Яку б з відомих підстав ліквідації юридичної особи ми б не взяли - кожна з них є вольовим актом. Так, наприклад, ліквідацію юридичної особи спричиняє не закінчення строку, на який створено юридичну особу, а рішення засновників (або органу) про ліквідацію у зв'язку із закінченням цього терміну.

Пропонуємо власну класифікацію таких умов. Так, в залежності від «порочності» властивостей самої НКЮО умовами можуть виступати:

- а) об'єктивна недостатність відокремленого майна;
- б) відсутність необхідного числа учасників НКЮО; в залежності від дефекту діяльності, здійснюваної некомерційною організацією;
- в) нездійснення передбаченої установчими документами діяльності;
- г) здійснення діяльності, забороненої вітчизняним законодавством.

Саме поняття підстав добровільної ліквідації є внутрішньо суперечливим, оскільки якщо ліквідація добровільна, то її підставою може бути тільки воля засновників (учасників) або органу НКЮО, виражена в установленому законом порядку, що говорить про те, що в основі добровільної ліквідації лежить юридичний акт (правочин) як правомірна дія, спеціально спрямована на досягнення певних юридичних наслідків. У той же час, згідно з вченням про юридичні факти, юридичні акти поділяються на односторонні, а також на дво- і багатосторонні (договори). Аналіз підстав добровільної ліквідації юридичних осіб різних організаційно-правових форм показує, що підставою добровільної ліквідації можуть бути і односторонні правочини і договори. Пояснюється це тим, що і в основі існування деяких юридичних осіб лежить дво- або багатостороння угода (установчий договір), а в основі існування інших юридичних осіб лежить будь-ким затверджений статут, сам факт затвердження якого більше схожий на односторонній

правочин, а деякі юридичні особи існують і на підставі установчого договору, і статуту одночасно [43, с.198].

Звернімося до проблеми прийняття рішення про добровільну ліквідацію органом НКЮО. Законодавство повинно встановлювати певні гарантії для незгодних з ліквідацією учасників, які полягають в тому, що, по-перше, рішення про ліквідацію приймається вищим органом юридичної особи - загальними зборами учасників, тому кожен з них має право брати участь як в його обговоренні, так і в прийнятті; по-друге, це рішення приймається кваліфікованою більшістю голосів (наприклад, двома третинами в споживчих кооперативах), і, нарешті, це рішення може бути оскаржене в судовому порядку. Дане положення також свідчить про те, що рішення органу юридичної особи слід сприймати не інакше як правочин.

Звернемо увагу також на специфіку добровільної ліквідації НКЮО, що існують в інших організаційно-правових формах, в тому числі громадських та релігійних організацій (об'єднань), асоціацій і спілок НКЮО. При цьому чинне цивільне законодавство, регулюючи процедурні питання добровільної ліквідації даних організацій, як заснованих на членстві, не визначає критеріїв голосування, достатніх для додання рішенням про ліквідацію юридичної сили.

Підстави і процедури ліквідації НКЮО за рішенням суду, тобто так званої примусової ліквідації. Рішення може прийматися самими учасниками (засновниками) або органом юридичної особи (як правило, загальними зборами) або судом. Залежно від того, ким приймається рішення про ліквідацію, дана стадія може супроводжуватися встановленням підстав для ліквідації. Заява про ліквідацію НКЮО вноситься до суду державним органом або органом місцевого самоврядування. Встановлення підстав ліквідації характерне для випадків примусової ліквідації, коли рішення приймається не засновниками (учасниками) юридичної особи або його органом, а судом.

Рішення про ліквідацію юридичної особи породжує обов'язок ліквідаційної комісії помістити в органах друку публікацію про ліквідацію НКЮО, порядок і строк для висування вимог її кредиторами. З призначенням ліквідаційної комісії (ліквідатора) або конкурсного керуючого до них переходять всі повноваження з управління ліквідованим юридичною особою, і відповідно припиняються однойменні повноваження учасників і органів юридичної особи.

Якщо недостатньо коштів для задоволення вимог кредиторів, то дані вимоги задовольняються з вартості майно ва некомерційного юридичної особи, яке розпродається з публічних торгів. Час, що залишився після ліквідації, майно передається особам, які мають речові права на нього або зобов'язальні права щодо самої юридичної особи. Якщо до цього моменту вже відсутнє майно юридичної особи, то відповідні права і обов'язки вважаються такими, що припинилися. Майно ж НКЮО за загальним правилом направляється на цілі, в інтересах яких була створена відповідна організація та (або) на благодійні цілі, а якщо це не представляється можливим, - то в дохід держави.

Є потреба дослідити співвідношення процедур ліквідації та реорганізації НКЮО. Одні автори вважають, що ліквідація є різновидом реорганізації, інші - що ліквідація - це окрема форма припинення діяльності юридичної особи. Спори переважно ведуться навколо правонаступництва, тому що за всіма іншими ознаками реорганізація і ліквідація збігаються.

Реорганізація НКЮО пов'язана зі зміною форми її діяльності та припиненням її роботи в колишньому вигляді. Основною причиною реорганізації може бути зміни цілей і завдань НКЮО. Реорганізація НКЮО, найчастіше, проводиться в інтересах організації, для вирішення певних організаційних питань. Особливості реорганізації НКЮО визначені Цивільним кодексом України та Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

За загальним правилом рішення про реорганізацію НКЮО приймається органом управління НКЮО або її засновниками. Реорганізація Організації - це реєстрація змін (в зв'язку з діяльністю Організації), які вносяться до установчих документів. Це своєрідна зміна структури Організації. Законодавством передбачено, що реорганізація може відбуватися у формі злиття, приєднання, поділу, виділення або перетворення [94, с.142].

Злиттям організацій визнається виникнення нової організації шляхом передачі їй всіх прав і обов'язків двох або декількох організацій з припиненням останніх. НКЮО, які беруть участь у злитті, укладають договір про злиття, в якому визначаються порядок та умови злиття. При злитті НКЮО усіх прав і обов'язків кожної з них переходять до знову виниклої НКЮО згідно з передавальним актом.

Приєднанням НКЮО визнається припинення однієї або декількох організацій з передачею всіх їх прав та обов'язків іншій організації. Приєднувана організація і організація, до якої здійснюється приєднання, укладають договір про приєднання, де визначають порядок і умови приєднання.

При приєднанні однієї НКЮО до іншої перехід прав та обов'язків також здійснюється на підставі передавального акта.

Поділом НКЮО визнається припинення організації з передачею всіх її прав і обов'язків при створенні нових організаціям. При поділі НКЮО все її права і обов'язки переходять до двох або декількох при створенні нових організаціям відповідно до розділовим балансом.

Виділенням НКЮО визнається створення однієї або декількох НКЮО з передачею їм частини прав і обов'язків реорганізується НКЮО без припинення останньої. При виділенні зі складу НКЮО однієї чи кількох НКЮО до кожної з них переходить частина прав і обов'язків реорганізованої організації відповідно до розділовим балансом.

НКЮО вважається реорганізованою, за винятком випадків реорганізації у формі приєднання, з моменту державної реєстрації знову виниклої НКЮО.

При реорганізації НКЮО у формі приєднання до неї іншої організації перша з них вважається реорганізованою з моменту внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб запису про припинення діяльності приєднаної організації [39, с.128].

Державна реєстрація знову виниклої в результаті реорганізації організації (організацій) та внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб запису про припинення діяльності реорганізованої організації (організацій) здійснюються в порядку, встановленому Законом «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

Перетворення організації є окремим випадком її реорганізації.

При злитті юридичних осіб права та обов'язки кожної з них переходять до знову виниклої НКЮО згідно з передавальним актом.

3.2. Судова практика зі спорів, стороною якої є некомерційні юридичні особи

Поглянемо на судову практику з приводу діяльності некомерційних юридичних осіб.

1. Неправомірне виключення зі складу членів благодійної організації.

Шевченківським районним судом м. Києва 30 березня 2017 року був розглянутий позов щодо визнання незаконним п.1 протоколу №2 загальних зборів Благодійної організації «Міжнародний благодійний фонд «Волонтерська допомога» від 15 березня 2016 року, а саме виключення з числа учасників Благодійної організації «Міжнародний благодійний фонд «Волонтерська допомога» певних осіб.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що згідно протоколу №1 Загальних зборів від 03 червня 2015 року, позивачі були засновниками (учасниками) благодійної організації «Міжнародний благодійний фонд «Волонтерська допомога». З врахуванням того, що позивачі, як волонтери коштів не заробляли, вони були вимушені шукати роботу, яку потім знайшли. 10

вересня 2016 року позивачі випадково дізналися, що їх було виключено з числа учасників фонду без їх відома та прийняли інших учасників. Позивачі як учасники фонду заяву на вихід з учасників не писали, участі у Загальних зборах не приймали, не були повідомлені належним чином про час, місце проведення зборів та повістку Загальних Зборів, не могли прийняти особисто участь, не мали можливості направити своїх представників. Внаслідок цього вони не були заслухані на Загальних Зборах, не змогли захистити своїх прав, що призвело до прийняття незаконного рішення.

Суд вирішив:

- Позовні вимоги осіб до Благодійної організації «Міжнародний благодійний фонд «Волонтерська допомога» про скасування рішення загальних зборів - задовольнити.

- Визнати незаконним п.1 протоколу №2 загальних зборів Благодійної організації «Міжнародний благодійний фонд «Волонтерська допомога» від 15 березня 2016 року в частині виключення з числа учасників Благодійної організації «Міжнародний благодійний фонд «Волонтерська допомога» певних осіб [25].

При винесенні рішення суд керувався тим, що оскільки в судовому засіданні встановлено, що позивачі не звертались із заявами про виключення їх з Учасників Фонду та не були присутні на загальних зборах учасників Фонду, що визнано відповідачем, тому суд приходять до висновку про задоволення заявлених вимог позивача.

2. Примусова ліквідація благодійної організації.

29.08.2006 року Господарським судом АРК слухалась справа про примусову ліквідацію благодійної організації «Фонд «За безпеку руху на автомобільних дорогах Криму».

Благодійна організація «Фонд «За безпеку руху на автомобільних дорогах Криму» (м. Саки, вул. Трудова, 6, ЗКПО 24396132) (далі по тексту - Благодійна організація) зареєстрована Сакським міським управлінням юстиції 20.01.2000 р.

Організація зареєстрована відповідно вказаному свідоцтву за адресою: м. Саки, вул. Трудова, 6.

На підставі ст. 22 Закону України «Про благодійність та благодійні організації» Сакським міськрайонним управлінням юстиції був направлений лист від 16.03.06 р. про перевірку статутної діяльності Благодійного фонду.

26.04.06 р. за результатами перевірки місцезнаходження за юридичною адресою Благодійної організації: м. Саки, вул. Трудова, 6, був складений акт про його відсутність за вказаною адресою.

На підставі ст. 25 Закону України «Про об'єднання громадян» 10.01.06 р. знову був здійснений виїзд позивачем за адресою м. Судак, вул. Партизанська, 10, за результатами якого встановлено про відсутність Благодійного фонду за юридичною адресою, про що складений акт, у зв'язку з чим неможливо здійснити перевірку статутної діяльності.

Таким чином, відповідач за юридичною адресою не знаходиться, відомості про зміну юридичної адреси, статутну діяльність у Сакське міськрайонне управління юстиції не надані, що є порушенням вимог ст. 15 Закону України «Про об'єднання громадян», яка встановляє обов'язок об'єднання громадян у 5-денний строк повідомити органи реєстрації про зміну в уставних документах.

У зв'язку з виявленими порушеннями Сакським міськрайонним управлінням юстиції було направлено листи засновникам та запропоновано надати відомості про діяльність Благодійної організації. На підставі отриманих відповідей можна зробити висновок, що діяльність Благодійної організації є такою, що суперечить установчим документам.

Разом із цим, при створенні благодійної організації був порушений принцип добровільності, закріплений ст. 2 Закону України «Про благодійність та благодійні організації».

Таким чином, Благодійна організація не представила інформацію про статутну діяльність, що є порушенням ст. 25 Закону України «Про об'єднання громадян».

Суд вирішив:

- Позов задовольнити.

- Ліквідувати Благодійну організацію „Фонд „За безпеку руху на автомобільних дорогах Криму” [18].

3. Спір щодо нерухомого майна між організаціями.

04 травня 2016 року Полтавська обласна благодійна організація «Спілка Самаритян» звернулась до Лубенського міськрайонного суду з позовом до релігійної громади християн євангельської віри «Відродження», треті особи Територіальна громада в особі Лубенської міської ради, Реєстраційна служба Лубенського міськрайонного управління юстиції, Дитячий соціально-реабілітаційний центр «Надія» про визнання права власності на нерухоме майно, мотивуючи свій позов тим, що відповідач придбав будівлі та споруди колишнього дитячого садка по 1-му пров. вул. Метереологічної, 4 м. Лубни 28.07.2004 року і 03.09.2004 року було проведено реєстрацію на придбане нерухоме майно.

Власник придбаних будівель і споруд дав згоду зареєструвати як юридичну особу Полтавську обласну благодійну організацію «Спілка Самаритян» за вищевказаною адресою 19.10.2004 року.

05.11.2004 року відповідач погодив відкрито володіти будівлями і спорудами Полтавською обласною благодійною організацією «Спілка Самаритян» для благодійної діяльності на користь дітей та підлітків, що знаходяться у стані соціального дефіциту і потребують благодійної допомоги та підтримки з намірами у майбутньому здійснити пожертву цього нерухомого майна в разі дотримання домовленостей.

З того часу Полтавська обласна благодійна організація «Спілка Самаритян» добросовісно володіє і продовжує відкрито безперервно володіти нерухомим майном по 1-му пров. вул. Метереологічної, 4 м. Лубни.

02.06.2014 року був складений і підписаний Договір пожертви між Полтавською обласною благодійною організацією «Спілка Самаритян» та релігійною громадою християн євангельської віри «Відродження», в якості

благодійної допомоги для досягнення обумовлених цілей комплексної програми виконавчого комітету Лубенської міської ради по охороні дитинства в Україні «Партнерство заради спасіння дітей», а саме створення Дитячого соціально-реабілітаційного центру.

Полтавська обласна благодійна організація «Спілка Самаритян», як набувач безоплатної пожертви нерухомого майна, внесла до обліку бухгалтерської звітності та провела капітальний зовнішній і внутрішній ремонт силами волонтерів .

У відповідності до Лубенської міської комплексної програми «Партнерство заради спасіння дітей» та за підтримки органів місцевого самоврядування Лубенської територіальної громади, 05.10.2015 року Полтавська обласна благодійна організація «Спілка Самаритян», як засновник, зареєструвала у Єдиному державному реєстрі Дитячий соціально-реабілітаційний центр «Надія» як відокремлену юридичну особу у відповідності до вимог Типового положення про соціально-реабілітаційні центри (дитяче містечко), затвердженого КМУ, який успішно працює , а діти, позбавлені батьківської опіки, внесені до Єдиної інформаційної системи «Діти» Департаменту захисту прав дітей та усиновлення Міністерства соціальної політики України.

Спроби здійснити державну реєстрацію прав та їх обтяжень щодо права власності на пожертву нерухомого майна, а саме будівель і споруд колишнього дитячого садка по 1-му пров.вул.Метереологічної,4 м.Лубни Полтавською обласною благодійною організацією «Спілка Самаритян» результатів не досягнуто з причин відсутності визнання права власності бенефіціара.

Позивач прохає суд визнати право власності на будівлі та споруди колишнього дитячого садка по 1-му пров.вул.Метереологічної,4 м. Лубни Полтавської області за Полтавською обласною благодійною організацією «Спілка Самаритян» на підставі набувальної давності і Договору пожертви. Також позивач прохає звільнити його від сплати судового збору.

Суд вирішив:

- Позовні вимоги Полтавської обласної благодійної організації «Спілка Самаритян» до Релігійної громади християн євангельської віри «Відродження» про визнання права власності на нерухоме майно - задовольнити.

- Визнати за Полтавською обласною благодійною організацією «Спілка Самаритян» право власності на будівлі та споруди колишнього дитячого садка по 1-му пров.вул.Метереологічної,4 м. Лубни Полтавської області для використання майна для благодійної діяльності на користь дітей та підлітків, що знаходяться у стані соціального дефіциту і потребують благодійної допомоги та підтримки [20].

4. Ненадання НКІОО доступу до публічної інформації.

До Миколаївського окружного адміністративного суду 20 березня 2018 р. звернулась позивачка з вимогою визнати протиправними дії місцевого благодійного фонду «Миколаїв-2000» (25383019), що виявилися у відмові надати на запит позивачці публічну інформацію на підставі Законів України «Про доступ до публічної інформації», «Про інформацію».

Свої позовні вимоги обґрунтувала тим, що відповідно до вимог Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про доступ до публічної інформації» та «Про інформацію» інформація, яка вона запитувала у відповідача є публічною, а за таких обставин він не мав права відмовляти у її наданні.

Відповідач - місцевий благодійний фонд «Миколаїв-2000» відзиву проти позову не надав, свої позиції з приводу позову не висловив.

Суд вирішив:

- Позов до Місцевого благодійного фонду "Миколаїв-2000" (вул. Адміральська, 20, Миколаїв, 54001 25383019) задовольнити.

- Зобов'язати місцевий благодійний фонд «Миколаїв-2000» надати позивачці протягом 5 робочих днів з дня набрання чинності рішенням суду відкриту публічну інформацію [21].

5. Припинення діяльності релігійної громади.

30 листопада 2017 року Черкаська ОДА звернулась до Смілянського міськрайонного суду Черкаської області з позовом до релігійної громади «Божичі» про припинення діяльності цієї громади.

В обґрунтування своїх вимог позивач зазначив, що в 2014 році розпорядженням Черкаської ОДА № 123 був зареєстрований статут релігійної громади «Божичі» (як слов'янських неоязичників). В цьому ж році ця релігійна громада була зареєстрована в реєстраційній службі Смілянського МУЮ як юридична особа.

Після проведення реєстрації відповідач оприлюднив у засобах масової інформації свою приналежність до сатанізму. В зв'язку з цим, за зверненням позивача Службою безпеки України було здійснено перевірку щодо з'ясування інформації щодо дотримання цією громадою ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації». В ході перевірки було встановлено, що відповідач здійснює діяльність, спрямовану на розпалювання релігійної ворожнечі.

Позивач вважає, що релігійна громада «Божичі» в своїй діяльності порушує вимоги власного статуту, заявляючи про свою приналежність до сатанізму, розпалює міжрелігійну ворожнечу, пропагує релігійну нетерпимість, здійснює наругу над християнськими догматами та символікою та надає послуги, що суперечать моралі, загрожують шкодою здоров'ю та порушують права і свободи інших громадян.

В зв'язку з цим Черкаська ОДА просила припинити діяльність релігійної громади.

До початку розгляду справи по суті позивач змінив підстави позову і уточнив позовні вимоги, остаточно просив ліквідувати релігійну громаду «Божичі» у зв'язку з порушенням процедури її створення.

Суд вирішив:

- В позові Черкаської обласної державної адміністрації до релігійної громади «Божичі», третя особа, що не заявляє самостійних вимог на предмет

спору, - реєстраційна служба Смілянського міськрайонного управління юстиції Черкаської області, про припинення діяльності відмовити повністю [24].

6. Самарським районним судом м. Дніпропетровська 19 жовтня 2016 р. був розглянутий позов щодо визнання незаконним виключення з членів Громадської організації певної особи.

04 липня 2016 року позивач звернувся до суду з даним позовом в обґрунтування якого зазначив, що він є членом Громадської організації і користується усіма правами, на засіданні Громадської організації було прийняте рішення про виключення його з членів у зв'язку з несумісною поведінкою з статутом члена Громадської організації, що стала причиною вчинення дії, що заподіяли моральну шкоду Громадській організації та її членам та спричинили погіршення її репутації. Вважає дане рішення незаконним, необґрунтованим, винесеним з порушенням вимог, а тому воно повинно бути скасовано.

Крім того, з протоколу не вбачається, що саме стало причиною і які дії були вчинені ним, що заподіяли моральну шкоду відповідачу та членам Громадської організації. Підставою для виключення його з членів Громадської організації стало те, що позивач зловживаючи своїм службовим становищем, вчиняв шахрайські дії з майном та коштами Громадської організації. Він звернувся в правоохоронні органи з заявою про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст.190 Кримінального Кодексу України. Відкрито кримінальне провадження №12015040700001240.

Оскільки ніяких дій, а тим більше несумісної поведінки, з його боку не було, він лише вимагав від відповідача надати достовірну інформацію щодо діяльності Громадської організації, а після відмови - змушений був звернутися до правоохоронних органів для проведення перевірки діяльності відповідача.

На підставі викладеного позивач просить суд постановити судові рішення, яким скасувати протокол засідання Громадської організації

«Дніпропетровський міський клуб рибалок-мисливців та аматорів водно-моторного спорту «СОМ» від 24 квітня 2016 року про виключення його з членів Громадської організації та стягнути з відповідача судові витрати по справі.

Суд вирішив:

- Позов задовольнити.

- Скасувати протокол засідання Громадської організації «Дніпропетровський міський клуб рибалок-мисливців та аматорів водно-моторного спорту «СОМ» від 24 квітня 2016 року про виключення позивача з членів Громадської організації [23].

7. Приморським районним судом м. Одеси 14 листопада 2017 року був розглянутий позов про визнання незаконними та скасування рішень установчих зборів Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку «КРІТ».

07.08.2016 року до Приморського районного суду м. Одеси звернулася особа з позовом до Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку «КРІТ» та згідно уточненої позовної заяви просив:

- визнати незаконним та скасувати рішення установчих зборів Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку «КРІТ».

- визнати незаконним та скасувати рішення установчих зборів Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку «КРІТ» в частині обрання ревізійної комісії.

При цьому посилаючись на те, що позивач, є власником житлової квартири, тобто є співвласником багатоквартирного будинку за адресою: бульвар Французький, 13А, м. Одеса.

28.05.2016 року відбулись установчі збори ОСББ «КРІТ» на яких був визначений порядок денний, у тому числі: вибори правління та голови правління ОСББ «КРІТ»; вибори ревізійної комісії ОСББ «КРІТ». За результатами голосування та шляхом опитування були прийняті певні рішення.

Позивач стверджує, що до прийняття зазначених рішень ні він, ні інші власники квартир не повідомлялися про проведення установчих зборів з цих питань, з чієї ініціативи скликаються збори, місце і час проведення, проект порядку денного, не проводилась інформаційно-роз'яснювальна робота серед співвласників щодо необхідності обрання правління та ревізійної комісії, також не обговорювався їх можливий склад.

Позивач вважає, що при обранні правління та ревізійної комісії було порушено компетенцію установчих зборів об'єднання, при цьому були порушені права позивача як власника квартири на участь в управлінні власним майном, у зв'язку з чим був змушений звернутися до суду з даним позовом.

Суд вирішив:

- Позовні вимоги до Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку «КРІТ» про визнання незаконними та скасування рішень установчих зборів задовольнити.

- Визнати незаконним та скасувати рішення установчих зборів Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку «КРІТ», викладене в п. 4 Протоколу № 1 від 28.05.2016 року.

- Визнати незаконним та скасувати рішення установчих зборів Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку «КРІТ» в частині обрання ревізійної комісії, викладене в п. 5 Протоколу № 1 від 28.05.2016 року [22].

8. 05 вересня 2016 р. товариство з обмеженою відповідальністю "ЛЕО-2007" звернувся до Господарського суду Харківської області із позовною заявою до відповідача - Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку "Поезія Плюс".

В заяві позивач просить: зобов'язати відповідача надати позивачу для ознайомлення та зняття копій документи, які вказані позивачем у позовній заяві. Також, позивач просить стягнути з відповідача судовий збір у розмірі 1378,00 грн.

Присутній представник позивача у судовому засіданні позовні вимоги підтримував та просив позов задовольнити.

Представник відповідача у судові засідання не з'явився. До господарського суду Харківської області 12.08.16 року повернулась ухвала від 01.08.16 р. про відкладення розгляду справи, 22.08.2016р. повернулась ухвала про порушення провадження у справі від 14.07.2016р., які були направлені на адресу відповідача: м. Харків, вул. Чернишевська, 7, з відміткою пошти: за закінченням терміну зберігання.

Суд вирішив:

Позов задовольнити.

Зобов'язати Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку "Поезія плюс" (61057, м. Харків, вул. Чернишевська, б. 7, ідентифікаційний код 36625020) надати Товариству обмеженою відповідальністю "ЛЕО-2007" (61030, м. Харків, вул. Біологічна, б.10, ідентифікаційний код 35351845) для ознайомлення та зняття копій наступні документи:

- фінансову звітність Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку "Поезія плюс", а саме: баланси, звіти про фінансові результати, звіти про рух коштів, звіти про власний капітал, примітки до звітів, з 2011 року до моменту набрання законної сили судовим рішенням в справі;

- аудиторські висновки щодо перевірки річної фінансової звітності Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку "Поезія плюс" з 2011 року до моменту набрання законної сили судовим рішенням в даній справі;

- звіти ревізійної комісії Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку "Поезія плюс" щодо перевірки річної фінансової звітності відповідача з 2011 року до моменту набрання законної сили судовим рішенням в даній справі;

- рішення загальних зборів членів Об'єднання співвласників багатоквартирного "Поезія плюс" до моменту набрання законної сили судовим рішенням в даній справі;

- рішення правління Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку "Поезія плюс" до моменту набрання законної сили судовим рішенням в даній справі [19].

3.3. Шляхи вдосконалення національного законодавства в сфері некомерційного господарювання

Появі НКЮО сприяло надання свободи створення громадських об'єднань на законодавчому рівні, зміни соціальної структури і соціальних процесів в суспільстві, а також діяльність зарубіжних благодійних фондів.

НКЮО відображають ступінь самоврядності суспільства, соціальні зміни на мікрорівні, охоплюючи майже весь спектр відносин, і їх основна роль полягає в вираженні потреб окремих груп населення. В даний час діють НКЮО як старого, так і нового типів. Переважна частина профспілок, організацій ветеранів, інвалідів, жіночих рад зберегли традиційні сфери діяльності, зв'язку з певними групами населення, органами влади та управління. НКЮО, що з'явилися після 1991 року, відрізняються від своїх попередників дореформеного періоду тим, що вільні від ідеологічного тиску і діють на принципах самоврядування. У них вже закінчився період бурхливого кількісного зростання, пошуку пріоритетних сфер діяльності, створення власної інфраструктури, але на відміну від зарубіжних аналогів вітчизняні НКЮО ще не зайняли певного місця в соціальній структурі суспільства. В даний час вони накопичують досвід самоврядування, виробляють схеми взаємин з іншими НКЮО, державними і недержавними структурами і починають надавати все більший вплив на населення.

Один з результатів перетворення українського суспільства - це істотні зміни в суспільних об'єднаннях. Одні з них продовжують залишатися в тому ж вигляді, як їх створили радянські органи влади, виконуючи функції провідників офіційної державної політики, інші змінюються, реагуючи на політичну і економічну ситуацію.

Завдяки законодавству, допомозі зарубіжних благодійних фондів з'явилися НКЮО нового типу, не обтяжені стереотипами радянського часу, вільні від ідеологічного тиску держави. Це екологічні, молодіжні, підприємницькі, професійні та інші організації [42, с.123].

Після початкового періоду кількісного зростання в даний час у НКЮО спостерігається період якісних перетворень: створена власна інфраструктура у вигляді ресурсних центрів та мереж НКЮО, випускаються періодичні, довідкові видання, виникла своя термінологія, налагоджується регіональне та міжрегіональне співробітництво, виробляється механізм взаємодії з населенням, державними органами і бізнесом. Значимість і вплив НКЮО в суспільстві зростає.

Основні соціальні функції НКЮО зберігаються незалежно від типу державного устрою. Це функції систематизації, стабілізації і підвищення стійкості соціальної системи, соціального відбору, передачі сигналів зворотного зв'язку від суспільства до органів влади. Але багато в чому формування громадських організацій залежить від політичних і економічних умов даного суспільства і керуюча еліта має можливість направляти діяльність НКЮО в область державної політики, в тому числі і на міжнародному рівні.

У радянській період основною і єдиною соціальною функцією громадських організацій була функція згуртування населення країни на основі ідеології, розробленої керівної комуністичною партією, а про створення громадських організацій з ініціативи самих людей не могло бути й мови.

У сучасному суспільстві, що переживає період стихійної трансформації, на перший план висуваються такі функції: зміна характеру відносин між громадянами і державою, адаптація населення; відбір активних індивідуумів і нових соціальних практик, створення громадянського суспільства. Показником перехідного періоду суспільства є наявність старого і нового типів НКЮО, що відповідають запитам різних верств населення. З одного

боку, це громадські організації, утворені за радянських часів багато в чому орієнтуються і залежні від державної політики. З іншого - це НКЮО, організовані за ініціативою самих громадян, що працюють із застосуванням західних технологій, а також організації, що представляють нові соціальні верстви - підприємці, акціонери і т. д.

У сучасному українському суспільстві зміни соціальної структури тривають, тому місце НКЮО в соціальній системі ще не визначилося. Але, результати дослідження громадської думки населення показали, що ставлення до них більш позитивне, ніж до інших громадських об'єднань, тобто НКЮО сприймаються як соціальна реальність. Для подальшої трансформації суспільства важливо, щоб роль НКЮО як посередника між суспільством і владою закріпилася в свідомості всього населення.

До числа основних проблем, що стримують розвиток НКЮО відносяться: недостатньо розроблене законодавство, що не відображає сучасного рівня розвитку НКЮО, внутрішні проблеми, такі, як нестабільне фінансування поточної діяльності, складності управління НКЮО, часта зміна кадрів і т. д.

Період якісного реформування як громадських, так і інших організацій, пов'язаних із соціальною сферою, буде тривати довгий час і багато в чому залежати від економічних успіхів і політичного ладу. Але цей період у нас пройде в більш короткі терміни, ніж на Заході, де він зайняв 30-40 років, з огляду на використання обкатаних за кордоном технологій і застосування досвіду різних країн.

Але, незважаючи на труднощі, третій сектор, який представляє інтереси громадян більш адекватно, ніж політичні партії та професійні спілки, починає займати свою нішу в соціальній системі нового суспільства. Рівень освіти, почуття відповідальності перед суспільством, що збереглося у більшості інтелігенції, яка становить значну частку керівників та учасників НКЮО, знайомство з досвідом роботи громадських організацій зарубіжних країн дозволяє сподіватися, що українські НКЮО самі визначать своє місце в

суспільстві і не гратимуть другорядні ролі. Тим більше, що з початку трансформації пройшло більше десяти років і з'явилося нове покоління, для якого звичайні соціальні практики нового суспільства: приватний бізнес, незалежні засоби масової інформації, права громадянина і відповідальність держави. НКЮО як малі громадські системи, що становлять основу нового суспільства, є інструментами, що формують культуру цивільних відносин, фактором стабілізації суспільства. Соціальні функції НКЮО відповідають вимогам сучасності і позитивно сприймаються населенням. А органи державної влади, як виконавчої, так і законодавчої, вже не можуть не помічати соціальні організації з новими завданнями і новим змістом соціальних функцій [43, с.122].

Часто НКЮО сприймаються як другорядне, багато в чому поки невідоме для них соціальне явище. На даний момент для них на першому плані стоїть управління об'єктами матеріальної власності, на другому - управління фінансовими потоками, потім тільки управління людськими ресурсами. НКЮО ж відноситься саме до людського ресурсу. Але в електоральному плані учасники НКЮО неактивні, так як зайняті іншими, неполітичними завданнями і також як основна маса населення з недовірою ставляться до політики і сучасним політикам.

Найпомітніша і ефективна на сьогоднішній день область взаємодії державного і недержавного секторів - це соціальна сфера. У цій області влада змушена працювати з НКЮО, так як не має достатніх фінансових і людських ресурсів для вирішення численних соціальних проблем, багато в чому нових. Важливо, що члени НКЮО володіють сучасними соціальними технологіями, можуть говорити з сучасною молоддю на їх мові і є в деякому роді посередниками між неформальною молоддю і представниками державних установ, новим і старим поколіннями [45, с.321].

На початковому етапі спільної роботи представники влади сприймають учасників НКЮО як джерело позабюджетних коштів (гранти) на соціальні програми і як додаткову безкоштовну робочу силу. Потім, при ближчому

знайомстві, як прохачів і конкурентів при розподілі бюджетних коштів. Але корисніше сприймати НКЮО в якості партнерів, що мають інноваційний і добровольчий потенціал у вирішенні загальнодержавних завдань, посередників в контактах з різними верствами населення. Потрібно враховувати, що управляти НКЮО без партнерських відносин складно, так вони не є підлеглими структурами і вільні у виборі союзників. Здійснення спільних проектів при рівних відносинах і невеликої фінансової підтримки принесе більше користі.

Слід використовувати потенціал НКЮО для мобілізації населення до спільного вирішення соціальних проблем, громадського контролю за діяльністю органів влади, особливо низової ланки, робота якого безпосередньо впливає на громадську думку і самопочуття людей. НКЮО - це ефективний інструмент виховання громадянської активності, навчання громадян самостійно вирішувати стосуються їх проблеми.

На додаток до існуючих форм взаємодії слід рекомендувати органам влади залучати найбільш підготовлених активістів НКЮО до адміністративної роботи, формуючи з них кадровий резерв державних службовців; використовувати їх зв'язку з іншими регіонами і країнами для залучення нових технологій та засобів для соціальних програм, обміну досвідом, впроваджувати досвід самоврядування НКЮО в інші організації.

Механізми щодо оптимізації діяльності НКЮО можна розділити на дві групи: внутрішні і зовнішні механізми.

Внутрішні механізми реалізуються за рахунок ресурсів самої організації. До них відносяться:

- особистісні характеристики співробітників і добровольців організації;
- компетентність керівників щодо встановлювати адекватні міжособистісних відносини і взаємовигідного соціального партнерства;
- чіткий розподіл основної і підприємницької діяльності;
- підвищення конкурентоспроможності і самостійності;
- вміння застосовувати знання, отримані в ході професійної підготовки;

- активізація підприємницької діяльності.

До зовнішніх механізмів ми можемо віднести:

- при створенні НКЮО враховувати соціально-економічне, культурне і геополітичне розташування,
- державна підтримка дійсно діючих організацій, підтримка активності та ініціативи;
- цільове державне фінансування соціальних програм;
- підготовка кваліфікованих кадрів для некомерційного сектора;
- позитивна динаміка в удосконаленні нормативно-правової бази; - нормалізація системи оподаткування НКЮО;
- надання пільг, зниження тарифів за різними послугами, надання широкої автономності рішення проблем;
- конкурсний відбір і цільове державне фінансування соціальних програм [58, с.132].

На основі аналізу наукової літератури, нормативно-правової бази, статистичних даних, результатів емпіричного соціологічного дослідження основних характеристик НКЮО були послідовно вирішені поставлені в даному дослідженні завдання.

По-перше, виявлені різні наукові підходи до дослідження НКЮО, зокрема філософський, який би розглядав НКЮО крізь призму концепції громадянського суспільства; історичний, аналізує процес інституціоналізації НКЮО в суспільстві; правовий, який досліджує питання нормативно-правового забезпечення діяльності НКЮО; економічний, розкриває значимість некомерційного сектора поряд з двома іншими секторами - державою і бізнесом.

По-друге, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що найбільш адекватно утримання НКЮО розкриваються на основі соціологічного підходу, в рамках якого виявлені наступні напрямки їх дослідження: по-перше, напрямок дослідження розкриває сутність поняття «НКЮО»; по-друге, напрямок, що виявляє категоріальний статус НКЮО; по-

третє, напрямок, пов'язаний з типологізацією НКЮО. Соціологічний підхід дозволив охарактеризувати НКЮО як соціальний інститут.

По-третє, розроблена і реалізована програма емпіричного дослідження основних характеристик НКЮО.

По-четверте, виявлені суперечності, що існують між нормативно-правовим і організаційно-технологічним забезпеченням діяльності НКЮО. В ході вирішення даного завдання було виявлено, що на сьогоднішній день нормативно-правова база, що регулює діяльність НКЮО не достатньо розвинена, що безпосереднім чином негативно позначається на організаційно-технологічному забезпеченні їх діяльності.

По-п'яте, виявлено та проаналізовано ставлення експертів до ролі НКЮО. На сьогоднішній день діяльність організацій «третього сектору» стає все більш помітною і активною, однак, як показують результати дослідження, їх діяльність продовжує залишатися досить вузькоспеціалізованою.

По-шосте, до основних механізмів оптимізації діяльності НКЮО відносяться внутрішні механізми, що визначаються особистісними характеристиками членів організації, а також зовнішні механізми, зумовлені впливом на діяльність організації суспільних процесів. Облік цих механізмів дозволить оптимізувати діяльність НКЮО.

НКЮО в сучасній Україні сприяють розвитку громадянського суспільства, так як, по-перше, вони підвищують динамічність прийнятих рішень, швидкість реагування в діяльності великих ієрархічно побудованих бюрократичних структур класичного типу. По-друге, вони сприяють залученню політично пасивних громадян в сферу суспільної діяльності та державного управління.

Зовнішні негативні фактори, що впливають на низький ступінь ефективності функціонування НКЮО в сучасній Україні, можна поділити на кілька самостійних груп: 1) загальноекономічні; 2) політичні фактори; 3) правові чинники; 4) соціально-психологічні [60, с.98].

Зовнішніми позитивними факторами функціонування НКЮО є в свою чергу: прагнення публічних інститутів влади налагодити конструктивний діалог зі структурами громадянського суспільства, бажання позиціонувати Україну на міжнародній арені як демократична правова держава.

До внутрішніх негативних факторів функціонування нами були віднесені такі фактори, як нерозробленість стратегії організації, незабезпеченість власним капіталом, низький рівень кваліфікації кадрів. До внутрішніх позитивних факторів можна віднести розуміння більшістю керівників НКЮО необхідності підвищення рівня кваліфікації та професіоналізму свого персоналу, мережеву структуру управління, якість управління.

Сучасна практика прийняття політичних рішень виражається у вигляді наступних конструктивних форм: консультації з громадськістю, створення координаційних структур, дослідження громадської думки, незалежна експертиза, громадські слухання, фінансову участь. Неконвенціональна участь характеризує всі види прояви прямих протестних дій (мітинги, демонстрації).

Механізми участі НКЮО в прийнятті та реалізації політичних рішень включають в себе ряд процедур:

- проведення обговорень проектів соціальних програм в органах виконавчої влади із запрошенням на ці обговорення представників некомерційного сектора;
- проведення слухань щодо проектів соціальних програм в органах представницької влади із запрошенням на ці обговорення представників некомерційного сектора;
- напрямок проектів соціальних програм на експертизу в асоціації, що об'єднують незалежні НКЮО;
- створення при органах влади робочих груп з підготовки програм і їх окремих розділів, включення в ці групи представників некомерційного сектора; проведення конкурсів на розробку концепцій регіональних і локальних цільових соціальних програм, підпрограм, розділів програм,

участь в яких можуть взяти і незалежні НКЮО; гласне підбиття підсумків конкурсів, створення робочих груп з підготовки відповідних програм, складених на паритетній основі з представників органів влади та організацій або громадян - переможців конкурсів [57, с.133].

Отже, багатоаспектність поняття «НКЮО» зумовила різноманітність трактувань її змісту, що створило потребу наукового інтегрування існуючих підходів до дослідження НКЮО.

Існуюча нормативно-правове забезпечення діяльності НКЮО не відповідає її організаційно-технологічного рівня.

Ефективність діяльності НКЮО залежить від впливу на організацію зовнішніх механізмів, обумовлених впливом на діяльність організації суспільних процесів, і внутрішніх, що визначаються особистісними характеристиками членів організації.

Таким чином, проведене дослідження показує, що процес становлення системи НКЮО в Україні вимагає часу.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснивши дослідження правового статусу некомерційних юридичних осіб дійшли таких висновків.

1. Некомерційною юридичною особою є організація, яка не має одержання прибутку як основну мету своєї діяльності і не розподіляє отриманий прибуток між учасниками.

Некомерційні організації можуть створюватися для досягнення соціальних, благодійних, культурних, освітніх, наукових і управлінських цілей, з метою охорони здоров'я громадян, розвитку фізичної культури і спорту, задоволення духовних та інших нематеріальних потреб громадян, захисту прав, законних інтересів громадян і організацій, вирішення спорів і конфліктів, надання юридичної допомоги, а також в інших цілях, спрямованих на досягнення суспільних благ.

Ознаки некомерційної юридичної особи: 1) організаційна єдність - наявність чіткої внутрішньої структури, органів управління і відповідних структурних підрозділів для виконання своїх функцій; 2) наявність відокремленого майна; 3) є наявність самостійної майнової відповідальності. 4) участь в цивільному обороті від свого імені; 5) некомерційний характер діяльності.

2. Роль некомерційних юридичних осіб у господарських відносинах полягає в тому, що саме вони привносять в суспільні відносини нові елементи самоврядування, роблячи акцент на соціальних та духовних цінностях, формуючи впевненість осіб у паритетності їх статусу.

Головним джерелом доходів більшості некомерційних юридичних осіб є надходження від ринкових продаж (в середньому 45% доходів), що є додатковим підтвердженням їх активної економічної діяльності. Неоднорідний за своєю структурою некомерційний сектор є зростаючим сектором світової економіки.

3. Передбачені законодавством форми і види некомерційних юридичних осіб надзвичайно численні.

ПК України у ст. 157.1 визначає вичерпний перелік неприбуткових організацій. Так, до неприбуткових належать установи та організацій, які є:

а) органами державної влади України, органами місцевого самоврядування та створеними ними установами або організаціями, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів;

б) благодійними фондами і благодійними організаціями, створеними у порядку, визначеному законом для провадження благодійної діяльності; громадськими організаціями, створеними з метою надання реабілітаційних, фізкультурно-спортивних для інвалідів (дітей-інвалідів) та соціальних послуг, правової допомоги, провадження екологічної, оздоровчої, аматорської спортивної, культурної, просвітньої, освітньої та наукової діяльності, а також творчими спілками та політичними партіями, громадськими організаціями інвалідів, спілками громадських організацій інвалідів та їх місцевими осередками, створеними згідно із відповідним законом; науково-дослідними установами та вищими навчальними закладами III-IV рівнів акредитації, внесеними до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави; заповідниками, музеями та музеями-заповідниками;

в) кредитними спілками, пенсійними фондами, створеними в порядку, визначеному відповідними законами;

г) іншими, ніж визначені в підпункті «б» цього переліку, юридичними особами, діяльність яких не передбачає отримання прибутку згідно з нормами відповідних законів;

г) спілками, асоціаціями та іншими об'єднаннями юридичних осіб, створеними для представлення інтересів засновників (членів, учасників), що утримуються лише за рахунок внесків таких засновників (членів, учасників) та не провадять господарську діяльність, за винятком отримання пасивних доходів;

- д) релігійними організаціями, зареєстрованими в порядку, передбаченому законом;
- е) житлово-будівельними кооперативами та об'єднаннями співвласників багатоквартирного будинку;
- є) професійними спілками, їх об'єднаннями та організаціями профспілок, а також організаціями роботодавців та їх об'єднаннями, утвореними в порядку, визначеному законом.

4. Мета створення, завдання, функції взаємопов'язані з організаційно-правовою формою некомерційної юридичної особи, відповідно до якої визначаються суб'єктивні права і обов'язки.

Некомерційні юридичні особи є специфічним суб'єктом господарського права. Правосуб'єктність некомерційних юридичних осіб включає комплекс належних їм прав і обов'язків, що реалізуються у взаємовідносинах із суб'єктами виконавчої влади. На некомерційних суб'єктів господарювання поширюються загальні правила легалізації (законності) їх створення та подальшої діяльності. Державна реєстрація зазначених суб'єктів є необхідним обов'язковим чинником їх створення та здійснення ними діяльності. Державна реєстрація некомерційного суб'єкта означає його включення до відповідних реєстрів, що надає право зазначеному суб'єкту на пільгове оподаткування згідно з його правовим статусом.

5. Виділяють такі моделі регулювання діяльності некомерційних юридичних осіб, як: - нормативно-правовий; - функціональний; - економічний; - структурно-операційний.

Відповідно до нормативно-правового підходу, некомерційні організації – це такі організації, діяльність яких не підлягає оподаткуванню (tax-exempt organizations), тобто це організації, звільнені від сплати державних та місцевих податків на прибуток (а також податків від продажів, на майно та на інші активи, що залежить від законодавства певної країни).

Інша модель регулювання діяльності некомерційних організацій – з точки зору цілей та функцій, які ставлять перед собою організації.

Відповідно до функціонального підходу некомерційні організації – це організації, які намагаються досягти суспільного інтересу через реалізацію суспільних цілей. У даному підході домінує розуміння некомерційних організацій як благодійних. Відповідно до функціонального підходу до категорії некомерційних організацій потрапляють також організації соціального підприємництва, оскільки їх мета також спрямована на досягнення суспільного блага.

Економічний підхід розглядає некомерційні організації як організації, що мають обмеження в розподілі прибутків, а головним джерелом доходів є благодійні внески.

Відповідно до структурно-операційного підходу організації можна віднести до некомерційних, якщо вони відповідають наступним критеріям:

- Організовані, тобто в деякій мірі інституціалізовані;
- Приватні, тобто інституційно незалежні від держави;
- Самоврядні, тобто такі, які самостійно визначають напрям та контролюють здійснення своєї діяльності;
- Волонтерські, тобто мають значний ступінь добровільної участі працівників.

6. Ліквідація некомерційних юридичних осіб - це добровільне або примусове припинення діяльності такої організації на підставах та в порядку, передбачених цивільним законодавством.

Запропоновано авторське трактування поняття «умови до виникнення підстав ліквідації некомерційної організації», яке визначається, як сукупність обставин, що обґрунтовують об'єктивний висновок про недоцільність (нездатність) подальшого здійснення статутної діяльності даної організацією.

В якості таких умов виділені: в залежності від внутрішнього стану самої некомерційної організації:

- а) недостатність відокремленого майна;
- б) відсутність необхідного числа учасників некомерційної організації; в залежності від роду діяльності, здійснюваної некомерційною організацією:

- в) здійснення діяльності, що не відповідає установчим документам;
- г) здійснення діяльності, забороненої законодавством.

Добровільна ліквідація некомерційних організацій є одностороннім правочином, якщо рішення про ліквідацію приймається єдиним засновником такої організації; або багатостороннім правочином, якщо рішення приймається декількома засновниками (учасниками).

Примусова ліквідація некомерційних юридичних осіб представляє собою припинення діяльності організації за рішенням суду з метою захисту суб'єктивних цивільних прав, як самої ліквідованої організації, так і інших учасників цивільних правовідносин.

7. За результатами аналізу судової практики зі спорів, стороною якої є некомерційні юридичні особи проаналізовано найбільш поширені проблеми, з якими стикаються організації. Найчастіше виникають спори, які стосуються окремих питань створення та легалізації діяльності організацій.

Необхідно зауважити, що судова практика дозволяє оперативно врегулювати спірні суспільні відносини і виробити рекомендації однакового застосування судами нормативних актів.

8. Потрібно удосконалити регулювання некомерційних юридичних осіб в чинному законодавстві, зокрема надати їм легальне визначення на рівні кодифікованого акту, провести класифікацію та регламентувати основні особливості щодо створення та ліквідації.

Положення ЦК України та ГК України в частині введення нових організаційно-правових форм некомерційних юридичних осіб досить диспозитивні і не передбачають конкретики щодо правового регулювання некомерційних юридичних осіб як таких, тому пропонуємо надати перелік організаційно-правових форм некомерційних юридичних осіб у підзаконних нормативно-правових актах.

До **пропозицій** викладених у роботі слід віднести такі:

1. Пропонуємо ч. 1 ст. 85 ЦК України доповнити абзацом 2 такого змісту:

«Непідприємницькі товариства можуть створюватися з метою реалізації приватних інтересів учасників (членів) (асоціація, об'єднання співвласників, фонд), суспільних інтересів (громадська організація, громадське формування) або кооперації»;

2) Пропонуємо в ст. 86 ЦК України виключити слова «(споживчі кооперативи, об'єднання громадян тощо)»;

3) Пропонуємо доповнити ЦК України главою 8-1 «Непідприємницькі товариства», в якій визначити загальні положення про непідприємницькі товариства та особливості їх окремих видів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР/ Верховна Рада України / Відомості Верховної Ради України. - 1996. № 30. Ст. 141.
2. Господарський кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, Ст.144.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2003, №№ 40-44, Ст.356.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI/ Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, Ст.11.
5. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - № 25. - Ст. 252.
6. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - № 22. - Ст. 216.
7. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15. 05. 2003 р. № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 31-32. - Ст. 263.
8. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. - № 5. - Ст. 35.
9. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 р. № 2908-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 15. - Ст. 101.
10. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 р. № 2866-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 10. - Ст. 78.

11. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 23. - Ст. 118.
12. Про професійних творчих працівників та творчі спілки : Закон України від 07.10.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. - N 52. - Ст. 312.
13. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. № 1045-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999.- № 45. - Ст. 397.
14. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 25. - Ст. 283.
15. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17.07.1997 р. № 5495-VI // Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 39. - Ст. 261.
16. Про театри та театральну справу: Закон України від 31.05. 2005 р. № 2605-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005.- № 26. - Ст. 350.
17. Рішення Голосіївського районного суду від 18 серпня 2010 року / <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11505707>.
18. Рішення Господарського суду АРК від 29.08.2006. / <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/399999>.
19. Рішення Господарського суду Харківської області від 05 вересня 2016 р. / <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61106993>.
20. Рішення Лубенського міськрайонного суду від 04 травня 2016 року. / <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57519578>.
21. Рішення Миколаївського окружного адміністративного суду від 20 березня 2018 р. / <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72918979>.
22. Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 14 листопада 2017 року / <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/70359462>.

23. Рішення Самарського районного суду м. Дніпропетровська від 19 жовтня 2016 р. / <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62693858>.
24. Рішення Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 30 листопада 2017 року / <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/70668434>.
25. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва встановив від 30 березня 2017 року. / Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66289971>.
26. Артьомова Т. І. Некомерційна сфера економіки як середовище становлення інститутів розвитку / Т. І. Артьомова // Вісник Інституту економіки та прогнозування. - 2014. - 2014. - С. 2-7.
27. Балюк І. А. Питання участі некомерційних організацій в адміністративно-правових відносинах / І. А. Балюк // Правове регулювання економіки. - 2014. - № 14. - С. 126-136.
28. Білоусов С. М. Проблеми організаційно-правового забезпечення процедури санації суб'єктів некомерційної господарської діяльності / С. М. Білоусов // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. - 2017. - Вип. 29(2). - С. 27-31.
29. Бойко В. І. Діяльність та вплив некомерційних організацій у сфері культури / В. І. Бойко. // Ефективна економіка. - 2012. - № 7. - С. 123-126.
32. Борисова Т. М. Концептуальна схема некомерційного маркетингу / Т. М. Борисова // Стратегія економічного розвитку України. - 2014. - № 34. - С. 170-176.
35. Борисова Т. М. Сучасні виклики некомерційним організаціям сфери охорони природного довкілля України / Т. М. Борисова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. - 2015. - № 1. - С. 174-179.
36. Борисова Т. Маркетинг некомерційних суб'єктів сфери освіти України: концептуальні особливості та вектори розвитку / Т. Борисова // Журнал європейської економіки. - 2014. - Т. 13, № 4. - С. 415-429.

37. Волкова Д. Про розмежування понять "громадська організація", "громадське об'єднання", "некомерційна організація", "неурядова організація" / Д. Волкова // Юридичний вісник. - 2015. - № 3. - С. 223-228.

38. Господарське право України: підручник : у 2 ч. - Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2014 - 2015. - Ч. 2 / [Андрєєва О. Б. та ін.]. - 2015. - 367 с.

39. Господарське право: навч. посіб. для підгот. до іспитів / В. С. Мілаш. - 2-ге вид., змін. - Харків : Право, 2015. - 323 с.

40. Господарське право [Текст] : навч. посіб. для студентів напряму підгот. 6.030401 "Правознавство" / Рабінович А. В. ; Укоопспілка, Львів. комерц. акад. - Львів : Вид-во Львів. комерц. акад., 2016. - 275 с.

41. Господарське право [Текст] : навч. посіб. для підгот. до іспитів / В. С. Мілаш. - 3-тє вид., змін. - Харків : Право, 2016. - 329 с.

42. Господарське право України [Текст] : підручник : у 2 ч. - 2-ге вид., зі змінами та випр. - Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2016. - Ч. 1 / [Андрєєва О. Б. та ін.]. - 2016. - 323 с.

43. Господарське право України [Текст] : підручник : у 2 ч. - 2-ге вид., зі змінами та випр. - Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2016. - Ч. 2 / [Андрєєва О. Б. та ін.]. - 2016. - 367 с.

44. Господарське право України. Загальна частина [Текст] : навч. посіб. / Г. В. Смолин ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - 3-тє вид., переробл. і допов. - Л. : ЛДУВС, 2013. - 551 с.

45. Господарське право [Текст] : підручник / В. С. Щербина. - 6-те вид., переробл. і допов. - К. : Юрінком Інтер, 2013. - 636 с. - Бібліогр.: с.

46. Господарське право України [Текст] : навч. посіб. [для студ. юрид. вищ. навч. закл.] : у 2 ч. / Харк. нац. ун-т внутр. справ. - К. : Хай-Тек Прес, 2013. - Ч. 1 / [О. Б. Андрєєва та ін.] ; за заг. ред. О. П. Гетманець, Ю. М. Жорнокуя, О. М. Шуміла. - 2013. - 366 с.

47. Господарське право України [Текст] : практикум / В. М. Тісунова, Д. О. Калмиков ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. - Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. - 519 с.

48. Господарське право України [Текст] : навч. посіб. [для студ. юрид. вищ. навч. закл.] : у 2 ч. / Харк. нац. ун-т внутр. справ. - К. : Хай-Тек Прес, 2013. - Ч. 2 / [О. Б. Андреева та ін.] ; за заг. ред. О. П. Гетманець, Ю. М. Жорнокуя, О. М. Шуміла. - 2013. - 398 с.

49. Господарське право [Текст] : посіб. для підготов. до іспитів / [Ю. І. Пивовар, Н. А. Буличева] ; за заг. ред. канд. юрид. наук Ю. І. Пивовара. - К. : Ліпкан О. С. [вид.], 2010. - 179 с.

50. Господарське право [Текст] : навч. посіб. / З. І. Сущук-Слюсаренко ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. - 215 с.

51. Господарське право: курс лекцій (у таблицях і схемах) [Текст] : навч.-наоч. посіб. / Дудник Л. М. ; Укр. держ. ун-т фінансів та міжнар. торгівлі. - Київ : Геопринт, 2014. - 147 с.

52. Гриняк А. Б. Цивільно–правовий договір як підстава виникнення права спільної власності фізичних осіб [Текст] / А. Б. Гриняк. – Монографія. – Тернопіль, Підручники і посібники, 2008. – 176 с.

53. Жигалкін І. П. Установи як юридичні особи : монографія / І. П. Жигалкін. — Х. : Право, 2010. – 168 с.

54. Жуков С. В. Загальна характеристика добровільної ліквідації підприємств [Текст] / С. В. Жуков // Вісник Донецького національного університету, серія В: Економіка і право, Вип.. 2, 2011. – С. 485–492.

55. Зозуляк О. І. Договір як правова форма реалізації цивільної правосуб'єктності юридичних осіб [Текст]: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. І. Зозуляк. – К., 2010.– 225 с.

56. Іваненко Ю. В. Економічне визначення поняття "некомерційна організація" / Ю. В. Іваненко // Актуальні проблеми економіки. - 2015. - № 5. - С. 8-19.

57. Іваненко Ю. В. Стан та динаміка розвитку некомерційного сектору в Україні / Ю. В. Іваненко // Вісник соціально-економічних досліджень. - 2015. - № 1. - С. 212-220.
58. Іваненко Ю. В. Економічне визначення поняття "некомерційна організація" / Ю. В. Іваненко // Актуальні проблеми економіки. - 2015. - № 5. - С. 8-19.
59. Івченко А. В. Правове регулювання некомерційної господарської діяльності (на прикладі освітніх послуг) / А. В. Івченко // Європейські перспективи. - 2014. - № 8. - С. 143-147.
60. Каліна І. І. Інноваційно-інвестиційний механізм розвитку некомерційної організації / І. І. Каліна, М. В. Шемеляк // Вчені записки університету "КРОК". Серія : Економіка. - 2014. - Вип. 38. - С. 128-135.
61. Кисіль Н. М. Зарубіжний досвід взаємодії держави і некомерційних організацій у наданні соціальних послуг вразливим верствам населення / Н. М. Кисіль // Наукові праці НДФІ. - 2013. - Вип. 1. - С. 26-35.
62. Клюс М. І. Обліково-аналітичне забезпечення як інформаційне поле для некомерційного сектору / М. І. Клюс // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2014. - Вип. 1. - С. 463-470.
63. Кочин В. В. Види господарської діяльності юридичних осіб: проблеми теорії та практики / В. В. Кочин // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2016. - № 1. - С. 139-144.
64. Кривенко Ю. В. Цивільно-правовий статус релігійної організації в Україні [Текст]: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ю. В. Кривенко. – Одеса, 2010. - 194 с.
65. Крикавський Є. В. Рецензія на монографію Борисової Т. М. "Маркетинг некомерційних суб'єктів: теоретично-методологічні аспекти" / Є. В. Крикавський // Причорноморські економічні студії. - 2016. - Вип. 3. - С. 123-124.
66. Кропельницька С. О. Залучення фінансових ресурсів некомерційними суб'єктами кластера / С. О. Кропельницька // Вісник

Прикарпатського університету. Серія : Економіка. - 2014. - Вип. 10. - С. 217-225.

67. Курділь Н. В. Публічно-приватне партнерство в охороні здоров'я: комерційні та некомерційні аспекти партнерства / Н. В. Курділь, В. В. Вороненко // Львівський медичний часопис. - 2013. - Т. 19, № 3. - С. 64-68

68. Курило Т. М. Правові аспекти реорганізації закладів охорони здоров'я в комунальні некомерційні підприємства / Т. М. Курило // Ліки України. - 2014. - № 2. - С. 43-46.

69. Левченко Ю. І. Окремі питання розвитку господарсько-правового регулювання некомерційного інвестування / Ю. І. Левченко // Юрист України. - 2014. - № 1. - С. 53-59.

70. Лещенко Д. С. Непідприємницькі юридичні особи: особливості організаційно-правових форм [Текст] / Д. С. Лещенко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2013. – №1(37). – С.135–143.

71. Літвіна О. Ю. Критерії розмежування комерційної та некомерційної господарської діяльності. / / Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». — 2009. — № 841. — С. 242-244.

72. Літвіна О. Ю. Правове положення благодійних організацій в Україні [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. Ю. Літвіна. К., 2010. - 16 с.

73. Машковська Л. В. Комерційна та некомерційна сутність кооперативу / Л. В. Машковська // Європейські перспективи. - 2013. - № 3. - С. 140-144.

74. Машковська Л. В. Правовий статус суб'єктів некомерційної господарської діяльності / Л. В. Машковська // Актуальні проблеми держави і права. - 2011. - Вип. 57. - С. 573-578.

75. Машковська Л. В. Проблеми погодження господарського та податкового законодавства у сфері некомерційного господарювання / Л. В. Машковська // Актуальні проблеми держави і права. - 2011. - Вип. 58. - С. 470-477.

76. Машковська Л. В. Щодо правової природи порядку створення (державної реєстрації) некомерційних суб'єктів господарювання / Л. В. Машковська // Адвокат. - 2012. - № 3. - С. 44-47

77. Машковська Л. В. Сфера некомерційного господарювання: підстави, передумови, похідні та супутні відносини / Л. В. Машковська // Сучасні питання економіки і права. - 2014. - Вип. 1. - С. 112-116.

78. Машковська Л. В. Комерційна та некомерційна сутність кооперативу / Л. В. Машковська // Європейські перспективи. - 2013. - № 3. - С. 140-144.

79. Мельник С. Б. Деякі правові аспекти діяльності некомерційних організацій в Україні / С. Б. Мельник // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. - 2009. - № 2. - С. 56-59.

80. Мілаш В. С. Господарське право: курс лекцій: у 2 ч. / В. С. Мілаш. – Х.: Право, 2012. – Ч. 1. – 496 с.

81. Мішина Н. Громадські організації і неурядові організації [Текст] / Н. Мішина // Юридичний вісник. – 2010. – № 4. – С. 32–36.

82. Палічук Т. С. Підготовка волонтерів некомерційних організацій до здійснення фандрайзингової діяльності / Т. С. Палічук, В. О. Стремецька // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Серія : Педагогіка. - 2016. - Т. 269, Вип. 257. - С. 47-50.

83. Пашков В. М. Діяльність суб'єктів господарювання як об'єкт правового регулювання: проблема кваліфікації / В. М. Пашков // Вісник Академії правових наук України: зб. наук. пр. – Харків, 2011. - № 1. – С. 124 - 134.

84. Пащенко В. І. Неурядові організації як інститут громадянського суспільства: методологія дослідження та стан в Україні [Текст]: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / В. І. Пащенко. - Київ, 2012. - 16 с.

85. Піменова О. В. Формування інституційного середовища розвитку некомерційних виробничих об'єднань на засадах соціального партнерства / О. В. Піменова // Теоретичні та прикладні питання економіки. - 2012. - Вип. 27(3). - С. 270-276

86. Попова Т. В. Теоретичні аспекти функціонування некомерційних організацій в сільському господарстві: досвід зарубіжних країн та українські реалії / Т. В. Попова // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). - 2013. - № 2(5). - С. 219-227.

87. Прилипко С. М., Ярошенко О. М. Трудове право України [Текст]: підручник.- 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: Видавництво «ФІНН», 2013. - 728 с.

88. Прищук Л. А. Аналіз діяльності банківських об'єднань, створених на некомерційних засадах / Л. А. Прищук // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Економічні науки. - 2018. - № 2. - С. 46-51.

89. Ротар Д. В. Бюджетна установа як неприбуткова організація // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 2. – С. 22- 24.

90. Серова О. А. Общетеоретические принципы построения системы юридических лиц [Текст] / О. А. Серова // Гражданское право. – 2010. – № 2. – С. 19–21.

91. Сиченко О. Державне регулювання діяльності недержавних некомерційних організацій / О. Сиченко // Державне управління та місцеве самоврядування. - 2013. - Вип. 3. - С. 209-214.

92. Скоропис О. М. Цивільно–правове регулювання ліквідації юридичних осіб [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. М. Скоропис. - Київ, 2010. - 210 с.

93. Сливка О.А. Напрями діяльності організацій некомерційного сектору економіки у забезпеченні людському розвитку / О.А. Сливка // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. - 2015. - № 3(2). - С. 59-64.

94. Суворов Н. С. Об юридических лицах по римскому праву [Текст] / Н. С. Суворов. – М.: «Статут», 2013. – 299 с.

95. Фузік Г. В. Суб'єкти права на комерційну і некомерційну діяльність / Г. В. Фузік // Молодий вчений. - 2015. - № 4(2). - С. 148-151.

96. Цивільне право України [Текст] : посіб. для аудитор. і самост. вивчення курсу / [Є. О. Харитонов та ін.] ; за ред. проф. Є. О. Харитонова, доц. І. В. Давидової, доц. К. Г. Некіт. - Одеса : Фенікс, 2016. - 558 с.

97. Цивільне право України. Загальна частина [Текст] : підруч. для студентів вищ. навч. закл. / Бошицький Ю. П. [та ін.] ; Нац. акад. наук України, Київ. ун-т права. - Київ : Ліра-К, 2013. - 759 с.

98. Циганов С. А. Некомерційне страхування: сучасний етап розвитку [Електронний ресурс] / С. А. Циганов // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. - 2016. - № 5. - С. 135-145.

99. Щокін Р. Г. Некомерційна господарська діяльність в Україні: сутність, нормативно-правова основа та проблемні аспекти / Р. Г. Щокін // Наше право. - 2015. - № 1. - С. 115-120.

100. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права [Текст]: монографія / В. С. Щербина. – К. Юрінком Інтер, 2010. – 264 с.

101. Юркевич Ю. М. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом [Текст]: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ю. М. Юркевич. - Київ, 2009. - 20 с.